DIN STEMME TÆLLER

DIN STEMME TÆLLER

MODERSMÅL–SELSKABETS
ÅRBOG
2014

MODERSMÅL-SELSKABET

DIN STEMME TÆLLER
© Forfatterne og
Modersmål-Selskabet

Bogen er sat med Bembo
og trykt hos Clausen Grafisk, Odense

ÅRBOGSUDVALGET:
Gerda Thastum Leffers (formand)
Irina Bjørnø
Adam Hyllested
Ulla Weinreich

Omslag og grafisk tilrettelægning:
Kitte Fennestad

Redaktionel tilrettelægning:
Michael Blædel

Bogen er udgivet med støtte fra
Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorck's Fond

Printed in Denmark 2014
ISBN 978-87-994137-2-0

INDHOLD

Forord
GERDA THASTUM LEFFERS 7

Flerstemmig monolog
NIELS BIRGER WAMBERG 13

Min mor siger
STINE PILGAARD 25

Hvordan jeg tabte min stemme
IRINA BJØRNØ 35

Kan du høre hvad du selv siger
JULIE FABRICIUS 45

Musik i sproget
OLE MEISNER 53

Din stemme tæller
ERIK NORMAN SVENDSEN 71

En stemme i koret
HANNE BISTRUP 79

Man har et publikum
THORSTEIN THOMSEN 89

Former vi sproget eller former sproget os?
ORLA HAV 97

Husk optimismen
PETER SKAARUP 107

Du hører politikeren, du ser og tror på
CHRISTINE ANTORINI 113

Lad din stemme høre – og hør de andres
CHRISTIAN KOCK 119

GERDA THASTUM LEFFERS

FORORD

Årbogen skal altid have udspring i et tema, der er fremme netop dét år og dén sproglige kulturperiode.

Der er "samråd" og orddueller hver dag i det politiske liv. Det giver afsmitning på daglige omgangsformer, møder i offentligt og privat regi, og ubevidst tager vi dele af metoderne til os og underlægger os dem, om end med en ironisk afstandsmarkering, men immervæk er en tonegang, et tempo, et ordvalg og en kropslig attitude listet ind, og har fortrængt andet. Der er tilbøjelighed til at jappe, forkorte og være ligeglad med udtalen.

Talestemmen er vores bedste og dyrebareste redskab i samvær med hinanden. Stemmen kan udrette næsten alt for os, og også ødelægge meget. Selvom teksten er på skrift, har den altid en iboende mundtlighed! Det gælder det kedeligste skema, den letteste poetiske lyrik, den store roman, og det ændrer sig ikke ved, at skærmen erstatter papiret.

Stemmen skal og kan høres. Skematyranniet har ikke ændret på dét.

Man "hører" stemmen bag stupide spørgsmål og bliver irriteret, og situationen er som "positiv tilgang" forfejlet. Skemaet er sutteklud for sin forfatter, det har bevist hans nødvendighed på posten, hvis nogen skulle have været i tvivl, men som kommunikationsmiddel fungerer det ikke.

Stemmerne der sagde "I have a dream" eller "Ich bin ein Berliner", glemmes aldrig, og indholdet heller ikke. "Tal igen, tal som regn", sagde de indfødte til Karen Blixen, og ved hendes gengivelse føler vi, at den livsvigtige regn strømmer over farmens udtørrede plantager. Ingen nulevende har hørt H.C. Andersens stemme. Alligevel trænger mundtligheden sig positivt på, når vi læser: "I Kina, ved du jo nok, er kejseren en kineser. Og alle dem han har om sig er kinesere". Selv den, der aldrig har læst H.C. Andersen, kan nok høre tempelklokker og se silkekimonoer i den østerlandske lette brise blandt andet takket være i-vokalerne.

"Man har et standpunkt, til man ta'r et nyt" sagde Jens Otto Krag, og vi husker ham.

"Der er ikke fejet noget ind under gulvtæppet", læser vi, og Poul Schlüters røst med en klang af hans egen tvivl lyder i vores indre øre.

Gode barnestemmer er blevet ødelagt gennem de år, hvor det var sagen at råbe højst i klassen. Skriget blev argumentet i sig selv, og barnet lærte derfor ikke at argumentere med den gode naturlige hensigt at bruge sin stemme formålstjenligt, og opdage at det nytter at kunne det, og at det også er rart og oftest morsomt.

Taletempoet er steget betydeligt i elektronikkens tid, og hvis ikke det skal blive ødelæggende for stemmerne generelt, må vi nok som så ofte, se bagud og tage ved lære af

dem, der ved ord og fremtræden, mundtligt og skriftligt, har sat sig spor. Digtere og forfattere, hvis stemmer vi ikke har hørt, markerer sig alligevel hørligt gennem tekstens iboende mundtlighed. Politikere og oratoriske begavelser (det behøver jo ikke have sammenfald) huskes og genlæses med udbytte, rytmen og tonegangen, ordvalget, tegnsætningen og stemningen i teksten gør, at vores stemmebevidsthed vækkes, og vi bliver belært.

Der er enighed om, at retorikkens vugge stod i Grækenland på Homers tid. Derimod er der uenighed om *Homers tid*. Nogle forskere mener, at det var det 8. århundrede f. Kr., andre mener det 4. Men det talte sprogs betydning – måden det bliver talt på – har altid været højt vurderet. Som alt andet alvorligt har retorikfaget været yndet stof for vittige hoveder. Det er velgørende, og kun udtryk for kærlighed og forståelse af faget, når f.eks. en revykunstner som Arvid Müller i 1948 tager tråden op og i visen til Clara Østø, "Det er måden….", spidder den dovne, ligegyldige danske udtale. De, der husker Clara Østøs lune, når hun sang om datidens telefonomstilling vil måske sorgmuntert mindes tiden, hvor telefondamerne var levende mennesker:

Mens vi snakker om det der med ton' n,
så'r den osse gal med telefon'n,
ganske vist, man kan forlang', hvad man ve',
hvis jeg f.eks. si'r "palæ", så si'r damen naturligvis osse det.
Det er ikke det, hun si'r "palæ",
Det er måden, at hun si'r "palæ" på,
det er så vredt, til hun så har opda'ed,
at num'ret taler, og så si'r hun "opta'ed".

Det er ikke det hun siger "opta'ed",
det er måden, at hun siger "opta'ed" på,
det er så glad, det' som om, hun tænker: Hurra,
den slap hun ikke heldigt fra!
Nå, men så'n en kvinde,
der er spærret inde,
bli'r desperat.
Mens de ekspederer,
må de diskutere
så'n lidt privat.
Det er ikke det, at det' privat,
det er måden altså, det' privat på.
Man får de mest intime ting at vide hele da'n,
når bar' man drejer på fasan!

Eller om vanskeligheden ved at få bragt et dementi i dagspressen:

Pressen har jo så'n en mægtig magt,
den bestemmer alt, hvad der bli'r tænkt og sagt,
men det hænder af og til, de si' er
no'et skrupforkert, og så må de jo bringe dementier.
Det er ikke det, de demente'r,
det er måden, at de demente'r på,
det skrupforkerte, det stod på forsid'n i går,
det rigtige i dag står hvor?
Det er ikke det, at det står hvor,
det er måden altså, det står hvor på,
det står på bagsid'n med småt og helt isoler't,
det' lisom om, det er genert.

Ja, også den skriftlige retorik kræver mere omhu, end den ofte får.

I Folketinget bruger medlemmerne deres talestemme som redskab. Enhver taler på sit partis og egne vegne ud fra håbet og ønsket om at blive forstået, og politikerens overbevisning kan påvirke andre. Ordene bliver overvejet så grundigt, at det fører til små eller større meningsskift hos andre i salen og i befolkningen, der lytter. Det er ordene, og måden de bliver sagt på, der bestemmer, om noget flytter sig.

Det er afgørende for et partis fremgang, at taleren er bevidst om sproget og stemmens store betydning.

Vi husker klangen af stemmen, der siger "Gud bevare Danmark" hver nytårsaften, vi husker den uanset, hvor vi sætter krydset ved Folketingsvalget. Vi husker situationen, og de tre ord indbefatter genialt treklangen Gud, Konge og Fædreland. Patrioter eller ej kan vi lide det.

I de nævnte eksempler er der en tæt sammenhæng mellem personligheden og udsagnet. Der er ingen falske klange. Sådan skal det være. Så får vi tillid til personen.

Desværre er det ikke altid sådan, vi føler, når politikere taler. Det ved vi enten af egen erfaring, eller dagspressen fortæller os det.

Flere af denne bogs glimrende artikler kommer ind på faget retorik, og nødvendigheden af, at faget opgraderes, at det indgår i læseplanen fra første klasse, hvilket også er lovmæssigt fastlagt. Hvorfor mon det så sjældent fungerer i praksis? Helt uforståeligt! Vi ser det samme mht. folkeskolelæreres kompetencer. Stadig bruger man lærere i andre fag end dem, de er uddannet til. Også denne praksis er der lovhjemmel for at stoppe.

Vi har en lærestol på KUA i retorik. Vi fik den først i 1970, samtidig med at professor Jørgen Fafner tiltrådte. Naturligt nok har vi mange cand. mag.'ere med retorik som hoved- eller bifag, men seminarieuddannelsen for folkeskolelærere indeholder færre retoriktimer, end man kunne ønske sig.

Vi har i år blandt forfatterne vores undervisningsminister Christine Antorini med og også professor i retorik Christian Kock. De vil ved deres medvirken i bogen bl.a. fremme forståelsen af retorikkens betydning som fag fra første klasse.

Modersmål-Selskabet håber med denne årbog at fremme debatten om stemmens betydning. Lad os "glemme", at det hedder retorik, ordet og begrebet er blevet misbrugt og misforstået så ofte og så grundigt – ja, mange siges at krølle tæer, når de hører ordet – men enhver kan acceptere og mærke på egen krop, at stemmen skal bruges godt og rigtigt, så den holder sig sund og dermed kan tjene sit formål: at tælle positivt med når vi og vores udsagn beder om opmærksomhed. Det skal føles rart at sige noget, og det, vi siger, er afgørende for, om vi vækker tillid.

Tak til forfatterne for deres medvirken i bogen og tak til redaktør Michael Blædel for godt samarbejde med årbogsudvalget.

NIELS BIRGER WAMBERG

FLERSTEMMIG MONOLOG

Herman Bang, der jo var specialist i både stemmeføring og sjælenuancering, citerer i romanen *Stuk* (1887) det første af versene fra Fr. Høedts stemningsklassiker "Ak, kæreste hr. guldsmed", hvis hemmelighed bl.a. Victor Borge forstod sig på, når han tæt ind under afslutningen på sine koncerter satte sig til at fantasere over sangens indre melodi.

Der står sådan:

> "Når de kom hjem fra degnens, sad moderen i mørkning til the. Hun sang ved klaveret – det var visen om "Lille Grete" – med en svag, dæmpet stemme, der knap nåede frem i stuen, Berg åbnede sin dør på klem, Herluf sad ganske stille på sin skammel.
>
> Ak, kæreste hr. guldsmed,
> jeg har kun sorg og savn.
> Min Grete rejser fra mig
> i dag til København.

Nu vil jeg gerne be' ham,
min gode mester Wiig,
at gøre mig en guldring
og skrive indeni:
Farvel, farvel lille Grete!"

Man må håbe, at moderen har fået kontrasterne med i sit foredrag, for ellers taber sangen sin sag. De øvrige to vers skifter mellem guldsmedemesterens professionelle sorgløshed og elskeren Oles bøn om den autentiske, den hjertegribende udtydning af de afskedsord, som han har fyldt med sin sjæls volumen:

"Javel, javel bitte Ole,
det skal du få, min ven.
Nå, vær nu ej så traurig,
Hun kommer nok igen.
Se, her er hvad du ønsker,
den kosteligste ring,
og her, du, har jeg skrevet
med snirkler og med sving:
Farvel, farvel lille Grete."

Ak nej, ak nej, hr. guldsmed,
således var det ej.
"Jeg syntes dog, bitte Ole,
jeg havde fattet dig."
Ak nej, ak nej, hr. guldsmed,
ak nej, det var ej så.
Jeg bad ham om at skrive,
således at forstå:
Farvel, farvel lille Grete.

Såvidt modulationerne. Men om Gretes tilbeder sender sine følelsesmeldinger af sted ved hjælp af en tenorstemme eller muligvis en baryton, det er for så vidt underordnet. Instrumentet, værktøjet, går i ét med den indre stemme – og vice versa. Stilen er manden, og stemmen er udsagnet. Den stemme, der både er vejen ad hvilken og det mål, som begæres. Det er stemmen, der råder over identiteten, og indehaverens kontrafej eller minespil eller gestus kommer i anden eller i femte række.

Jeg husker den verdensbeundrede Beniamino Gigli tøfle ind på tribunen i KB-Hallen, tæt i torsoen, selv om armene syntes at stumpe lidt på ham, samt barnligt buttet om kæben, som om han endnu ikke havde tygget af munden. Men så åbnede altså sangeren sin gumlemund og skitserede et par toner, antydede en klang, forærede os et af sine mundtlige buestrøg, sin timbre, sin *mezza voce*, og dér var så stemmen, der med det samme identificerede sig selv, gjorde sig sangbar og forklarede sin myte. Den kendsgerning tog ingen fejl af.

Stemmen fortættedes til et fysiognomi eller et væsen, stemmen antog selvstændighed og førte an i præsentationen. Visse mennesker boede ligefrem i deres stemme, og stemmens særpræg eller livsvilje gik ikke imod deres personlige ærinde. Andre, derimod, har tilsyneladende befundet sig ilde ved kun at lade stemmen tale deres sag. Den maleriske Holger Drachmann siges at have betjent sig af en slags fistelstemme, en pibende lydtone, der næppe har klædt hans vers. Og Martin Andersen Nexø slog om sig med en skræppende eller kaglende kællingerøst, der ikke uden videre lader sig synkronisere med klangfarverne fra *Pelle Erobreren* og de uforlignelige erindringsbøger. Vers-oplæseren Johannes V. Jensen lød

som regel mut og vrangvillig, omtrent som om han på stedet forkastede de digte, som han var i færd med at læse højt af, og som han endda selv havde skrevet. Han fungerede ikke sjældent som et illusionsbrud på sin egen poesi. Til gengæld gav identiteten sig stejlt til kende inde i det skriftligt affattede, hvor han hverken følte trang til at hoste eller at rømme sig.

H.C. Andersen måtte engang ved en sammenkomst proppe det meste af en serviet ind i munden for ikke at grine sin mave itu over geni-kollegaen Grundtvig, der skramlede til vejrs og begyndte at læse højt af et eller andet hjemmegjort kvad. "Men et organ som hans har jeg aldrig før hørt; jeg fnisede! Fru Drewsen var mørkerød i ansigtet, jeg vovede ikke at se på hende. Gud, hvor jeg lo. Rigtignok var det ikke smukt at være så lystige." Nej, men den Grundtvigske form for retorik har jo heldigvis ikke på nogen måde haft mulighed for at inficere tilegnelsen af hans salmer. Det må også i dette tilfælde være visionernes stemme, der er den autoritative, ikke den akustisk anlagte.

Omkring 1960, hvor jeg var nyansat ved radioen, stillede jeg mig en formiddag i køen ved kantinedisken oppe i Radiohusets tagétage. Foran mig skimtedes konturen af et til overmål anonymt jakkesæts-menneske, og da så denne usynlighedsmand langt om længe nåede hen til kassedamen, hørte jeg vedkommende afgive følgende ordre:

"Kan jeg få en kop kaffe og en basse?"

Men ved klangen af de enkelte gloser og ikke mindst stemmeføringens tordenfylde mærkede jeg lige på stedet en sjælelig rystelse. Ordene blev spundet eller sunget ud, de tilførtes både en melodi og en øjeblikkelig majestæt, men

også en elskværdighed, der mildnede det autoritative ved udsagnet. Stemmen hørte myternes verden til, det vidste jeg, og derfor opfattede jeg det som en form for blasfemi eller i hvert fald misbrug, at netop dette organ, som det endnu hed dengang, ødslede sin storladenhed på absolut ingen verdens ting. Selve det manende i røsten, dens faderligt fortrolige glasur af pålidelighed og paragraf, blev uden videre spildt på en ytring om kaffe og wienerbrød. Kunne man forestille sig, at Moses på sin vej ned ad bjerget ville standse op og give sig til at tegne mænd på lovens tavler?

Stemmens indehaver, hvis ord blev formidlet i en indfatning af nationalklassisk diktionspragt, viste sig – men det havde jeg jo allerede forstået – at være identisk med radioavisens førstemand, chefredaktør Niels Grunnet, kaldet Katastrofe-Grunnet, fordi hans forkyndelsesbårne oplæsningsfacon syntes at varsle enten et vulkanudbrud eller en stormflod. Niels Grunnets radiostemme var mættet med skæbne og vibrerede af uafvendelighed, og måske kan jeg bedst videregive et indtryk af dens rækkevidde med assistance fra indledningslinjerne til Schack Staffeldts digt (1804) om *Naturkraften*:

> "O du, som i skabningens rystede rum
> forvandlingens knusende hjul drejer om,
> så sekler, lig dråber, henstænke."

En del år senere skulle jeg aflægge visit i Odense i anledning af et H.C.Andersen-arrangement, hvis egentlige begivenhed bestod i, at Elith Pio, radioens lødigste og oftest anvendte skuespiller, for én gangs skyld medvirkede *foran* og ikke – som ellers – bag ved mikrofonen.

Elith Pio selv hørte ikke til gadebilledets anséligste. I grunden nød han at gøre sig aldeles uopsigtsvækkende i en folkemængde, og undervejs på turen mod Fyn sad vi lige over for hinanden, hver på sin vinduesplads, og førte en passiar, der både var drillende og legende og især hviskende, og som overhovedet ikke blev bemærket af de øvrige i kupéen. Men da toget så standsede på Odense banegård med et bump, rejste den ret lille hr. Pio sig op, uden at han egentlig af den grund blev højere, og sagde, så det kunne aflyttes af enhver:

"Husk nu kufferten!"

Samtlige medpassagerer drejede hovederne i et nu og stirrede opspilede hen mod den ellers ikke eksisterende herre i hjørnet: mein Gott, det var jo ingen anden end Elith Pio, der her lod sig melde. Ikke med en Ibsen-sentens eller et suk fra Samuel Beckett, men med en påmindelse, der vanskeligt kunne være simplere i udformningen. Alligevel var det uforvekslelighed selv, som lagde stemme til, men med den forskel fra Katastrofe-Grunnet, at satyren og spotteren Pio aldrig slap en sætning løs uden samtidig at forvandle den til en replik. Det var ham ikke muligt at nære sig, øjnene smalnede til, han følte sig i sit es i selskab med sin stemme og dens kunnen, og han lo sin omtrent lydløse latter, hvis ekko genlød fra de ord, som han lige havde givet kunstnerisk form.

Når Elith Pio havde sagt Ja til en radio-oplæsning og sad derhjemme med teksten foran sig, så gennemnoterede han værket, linje for linje, sætning for sætning, med en ufejlbarligt fungerende lydskrift, som han selv havde opfundet, og som ikke ville kunne anvendes af andre end af ham. Hver

eneste intonation, hvert eneste stemningsleje, samt pauser, temposkift og vejrtrækningsrytme, blev nidkært angivet ved hjælp af Pio-systemet. Han transskriberede, hvad indsigten og fantasien tilsagde ham og instrumenterede derved sin formåen gennem en konstruktion af understregninger og buer og prikker. Nu smidigt hen over en passus, altså *allegro* eller måske endda *presto*, og nu en sagtnen af tempoet, *andante* eller i det mindste *allegretto*. Selv det fænomen, som i skolelærersproget går under betegnelsen "nyt afsnit", og som vist udelukkende er knyttet til skriftlig fremstilling, havde Pio gehør for at mundtliggøre. Han tillod indimellem teksten et pusterum, men den episke strøm tabte ikke i vitalitet.

Elith Pios temperament var anti-deklamatorisk indtil det irritable. Skuespillerens følelse, mente han, "må aldrig blive "überschwänglich", må være ren og tugtet". Det fører ingen vegne at skråle op eller tage på veje. "I stedet må skuespilleren forstærke sine følelser ved at give dem indre udtryk."

Somme tider synliggjorde han simpelt hen den særlige stemning eller nærhedsfornemmelse, som han agtede at fremkalde undervejs, ved på gammeldags manér at notere de naivt emotionelle stikord, som han i det pågældende nu havde brug for: "varmt", "ængsteligt", "tøvende", "muntert". Men han gjorde også kådheden og ubændigheden og hvad han ellers rådede over af djævlerier, til genstand for fonetisk kortlægning. Han udarbejdede et partitur, hvis anvisninger han årvågent fulgte, så snart der i radiostudiets halvmørke tændtes for mikrofonen. "Vi farer frem med fældede horn," sagde hr. Pio og lod stemmen tage over.

Teatralsk blev han som sagt aldrig, eller for den sags skyld mekanisk. Han foragtede, med en vending fra *Hamlet*, som

han ofte citerede: "udueligheden, der sparker til beskeden dygtighed". Det inspirerede ham at bakse det uhåndtérlige til rette, og hans oplæsninger, som han forsynede med et fint pulver af nasalitet, gav sig til kende som forstandsklare analyser af den tekst, han netop foredrog, men med reverens over for de hemmeligheder, der huserede neden under det skrevne.

Elith Pio delte ikke gemyt med den romantiske elsker i klassisk drapering, stemmen brændte inde med sin ironi og ville andre steder hen; men for eksempel Knut Hamsuns roman-trilogi om charmemesteren August og hans vilde påfund refererede Pio gerne til og hver gang med et udbrud af henrykkelse over fortællingens eventyrlighed. "Tænk, han lader August omkomme i et hav af får!"

Fordybelsesglæden fulgte ham, hvad enten det var Blicher eller Georg Brandes eller Storm P. eller Eyvind Johnson eller eventuelt Shakespeare, der stod på programmet. Forvovenheden fik frit spil, mens hr. Pios tilbøjelighed til det sønderflængende blev holdt tåleligt i ave. Det var *stemmen*, der med sin mangel på ugidelighed bestyrede det hele billede: farverne, schatteringerne, troldskaben, de groteske udladninger midt i en pastorale, alvoren, der kunne tage sig så monumental ud, og frem for alt viddet og ubarmhjertigheden i H.C. Andersens *Vanddråben* og *Gartneren og Herskabet*.

Til mit held ejer jeg temmelig mange bøger, hvor Elith Pio i tidens løb har været på færde ned over linjerne med sin analytiske blyant for at fastlægge den intonation og den trykfordeling, som han mente måtte være passende, og som kun ventede på at blive effektueret gennem stemmen alene.

"Gud, hvor har vi altid grinet sammen!" sagde Elith Pio den dag i juli 1977, hvor han fyldte 90. Og virkelig var dette med latteren en fælles forkærlighed. Jævnligt inviterede han til middag oppe i Birkerød med det absolutte formål, at vi satte os til at le sammen, indtil vi nogle timer efter væltede omkuld af udmattelse og salighed.

Generelt var det ikke hans vane at praktisere kannibalisme, men hjemme i huset på Kajerødvej var han ikke uvillig til at servere sin bedstemor i skarp sovs, som Brandes engang formulerede det. Ikke for ingenting havde kunstneren Elith Pio i sin tidligste ungdom delt atelier med Robert Storm Petersen. "Nå, men De holder vel som sædvanlig sommerferie i *Irkutsk*!", sagde hr. Pio. Eller: "Jeg vil ikke have ham med ud i køkkenet. Han render med sølvtøjet." Og lidt efter: "Det er dog kolossalt, som De æder, Wamberg. Sig mig, skal jeg ikke hellere hente noget stanniol? Så kan De pakke resten af maden ind og ta' den med hjem!"

Det lykkelige vanvid susede gennem stuerne, når Pio slog en klo i en af de velkendte menneskelige dårskaber eller gav sig til at portrættere de danske scenekunstnere fra Fru Heiberg og fremefter. Radiostudiet kaldte han et lokum, fotokopier var ham en plage, og det var ham ubegribeligt, hvordan i alverden det gik til, at litteraturafdelingen, som dengang boede yderst på Islands Brygge, kunne finde på at leje sig ind hos "Nakskov Skibsværft".

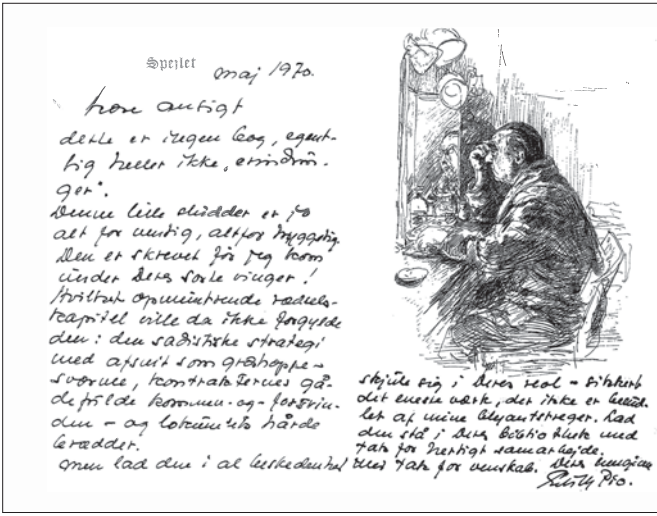
"Er det *terroristen*?" spurgte han, når jeg ringede ham op. Eller, med veltempereret afsky: "Hvad er der *nu*? Vil De ha' *penge*?"

Alt sammen timet, forarbejdet og sendt til måls med denne egenart af en stemme, der totaldækkede sindets omskiftelser

i kraft af sin flerstemmighed. Der fandtes megen skyhed i Elith Pios stemme, samt en reserve af galenskab og en vældig viden om godtfolk i lyst og nød. Alt i alt følte han sig tilpas med radioen, fordi han regnede det for dens herskende evne at kunne formidle "den menneskelige tale, replikkens renhed – og intimiteten. Den betroelse fra menneske til menneske, som er een af vort kulturlivs bedste gaver."

Sådan skrev Elith Pio for 40 år siden, og efter alt at dømme satte han tonen højere dengang, end han ville have gjort i dag. Men nu, hvor vi er nået ud på de små timer, må det være på tide at bryde op, sige farvel og finde hjemad. Måske er Grete endda vendt tilbage i mellemtiden og har åbnet for radioen.

Tak, Elith Pio, for betroelser såvel som flerstemmighed.

Spejlet maj 1970.

Kære Ambjørn

dette er ingen brev, egentlig heller ikke, eftersom jeg ikke gør.

Dennne lille skidder er jo alt for umulig, altfor tryggelig. Men et skrevet ord jeg kom under dens sorte vinger! Kritisk opmuntrende radiokapitel ville da ikke forgylde den: den sadistiske strategi med afsmil som grashoppesvøbere, kontrabasserier gåde-fulde kommunio-og-forsvinden – og lokumsrulle hårde beredder.

Men lad den i al beskedenhed blive ved at være skjult sig i dette med – tilsidst det eneste værk, det ikke er berøvet af mine allyantstreger. Lad den stå i dens bedste lukke med tak for trofast samarbejde.

Tak for venskab. Dine hengivne Elith Pio.

Elith Pios levnedsskildring *Spejlet*, med dedikation til Niels Birger Wamberg. – Tegning: Palle Pio.

Maj 1970.
Kære ansigt
dette er ingen bog, egentlig heller ikke "erindringer".
Denne lille sludder er jo alt for venlig, alt for hyggelig.
Den er skrevet før jeg kom under Deres sorte vinger!
Hvilket opmuntrende rædselskapitel ville da ikke forgylde
den: den sadistiske strategi med afsnit om græshoppesværme,
kontrakternes gådefulde kommen – og forsvinden – og
lokum'ets hårde brædder.
Men lad den i al beskedenhed skjule sig i Deres reol –
sikkert det eneste værk, der ikke er besudlet af mine
blyantsstreger. Lad den stå i Deres bibliothek med tak
for herligt samarbejde. Med tak for venskab.
Deres hengivne Elith Pio.

NIELS BIRGER WAMBERG F. 1930, MAG.ART. I ALM. OG SMLGN. LITTERATUR. PROGRAMSEKRETÆR VED DR I TEATER- OG LITTERATURAFDELINGEN 1960-69 OG DEREFTER LEKTOR VED DANMARKS LÆRERHØJSKOLE TIL 1991. HAR UDGIVET ADSKILLIGE MONOGRAFIER OM FORFATTERE OG KULTURPERSONLIGHEDER. BARNDOMSERINDRINGERNE "MIN FAR OG MIG" (1986) OG "ANSIGTET PÅ RUDEN" (1993). "MINE EGNE VEJE", SAMTALE MED GHITA NØRBY (1995).

STINE PILGAARD

MIN MOR SIGER

UDDRAG AF EN ROMAN

Min mor er lige kommet hjem fra sommerhuset. Hun vil gerne vise mig et diasshow fra Amtoft. Jeg ved godt hvordan dit sommerhus ser ud, siger jeg. Her sidder jeg ude i haven, siger min mor og peger på et billede. Er det rigtigt, siger jeg. Her griller vi så på stranden, siger min mor. Hun viser mig et billede af sin mand der står og smiler mens han vender en bøf. Aha, siger jeg. Der er noget galt, siger min mor, jeg kan høre det på din stemme. Jeg ryster på hovedet og ser væk. Man kan aldrig skjule noget for sin mor, siger min mor. Hendes øjne skinner, og hun ligner en detektiv der skal til at opklare en mordgåde. Jeg egner mig bare ikke så godt til parforhold, siger jeg langsomt. Min mor siger at det er typisk for enebørn, at jeg måske fik for meget opmærksomhed som lille. Nå, siger jeg. Hun stryger mig over kinden. Jeg er flyttet over på præstegården, siger jeg. Er du meget ulykkelig, spørger hun. Jeg

nikker. Nu ser min mor også ulykkelig ud. Kan du ikke tale med din læge, spørger hun. Han kan vel heller ikke overbevise hende om at hun er kvinden i mit liv, siger jeg. Min mor spørger om jeg er blevet fatalist, og siger at den eneste ene ikke findes. Det er en social konstruktion, siger hun og taler om filmindustrien og interflora og hvad skulle de ellers leve af. Min mor begynder at regne ud præcis hvor mange borgere i Danmark jeg potentielt kunne indgå i parforhold med. Hun dividerer mit antal af kærester med mit antal af leveår siden jeg blev seksuelt aktiv. Det er cirka 1,5 om året, siger hun, hvis man tæller araberen med. Der er masser tilbage, siger min mor. Hun nævner personer fra mit netværk, navne på venner hun har hørt mig omtale, og foreslår også et par berømtheder som hun mener kunne være noget. Hun har altid syntes at prins William virkede så tiltalende. Han er lige blevet gift, siger jeg. Kate er en døgnflue, siger min mor, hun går i et med tapetet. Jeg siger at jeg nægter at sidde og diskutere hvorfor jeg ikke er gift med prins William. Det handler om indstilling, siger min mor, det gælder om at være åben. Det lyder som om du er ved at sælge en lejlighed, siger jeg, du er arbejdsskadet, hvorfor skal alt du siger, lyde ligesom slogans. Det er livserfaring, siger min mor. Hun spørger hvad jeg har tænkt mig at gøre nu. Gå i hundene, siger jeg, eller i kloster, måske omkring Himalaya. Det går ikke, siger hun, du har heller ingen stedsans, tænk på hvor besværligt du synes det er at komme til Amtoft, du finder aldrig til Himalaya. Så skal far og jeg til at lede efter dig med interpol og sporløs og jeg ved ikke hvad. Hun himler med øjnene. Og du ved hvor langsom din far er, siger

hun, vi ville komme for sent til alle fly og drive hinanden til vanvid inden vi nåede til Kastrup. Hun sukker og siger at hun godt kan se at det er noget rod. Nu skrider bordplanen til min fødselsdag, siger min mor, hun var den eneste der kunne tale med tante Jette. Jeg ødelægger alting, siger jeg. Ved du hvad, skat, siger min mor, jeg sætter bare Jette ud til en bordende, kein Problem. Min mor slukker for diasshowet. Jeg hader når mennesker forsvinder ud af mit liv, siger jeg. Had er et stærkt ord, siger min mor. Hun åbner vinduet og tænder emhætten. Du må gerne ryge indenfor i dag, siger min mor.

Vi står i en butik på strøget. Jeg skal have nyt tøj til min kusines bryllup. Jeg gør det ikke, siger jeg, jeg deltager ikke i den slags hykleri, jeg nægter at støtte ægteskabet som institution. Min mor siger at jeg er barnlig, og at bare fordi jeg selv har det svært med kærlighed, betyder det jo ikke at min kusine ikke fortjener at blive gift. Ægteskabet er en vanvittig ambition, siger jeg, ideen om at noget menneske på noget som helst plan skulle kunne forbinde sig til et andet menneske er utopisk, og ethvert helhjertet forsøg forekommer mig ubegavet. Min mor skubber mig ind i et prøverum og lægger en bunke kjoler på en skammel. Hun stiller sig ved siden af mig og ser på os i spejlet. Hun siger at det er helt utroligt som jeg ligner min far. Den eneste forskel er at din far kun har sorte kjoler og at du ikke har skæg, siger min mor og ler. Hun synes det er lige sjovt hver gang hun siger det. Og den smule du har, lægger man i hvert fald ikke mærke til, siger min

mor, så skal man helt tæt på. Min mor mener at vi sikkert nedstammer fra en sigøjnerslægt, og at det er grunden til vores kraftige hårvækst, og at jeg bare skal være glad for at jeg ikke har fået hendes sorte hår og brune øjne. Folk tager hende ofte for at være pakistaner eller tyrker og synes at hun taler virkelig godt dansk og er frisindet fordi hun ikke går med tørklæde. Jeg prøver en orange kjole. Det er næsten ægte silke, siger min mor og knapper kjolen i ryggen. Chiffon på en dårlig dag, mumler jeg. I dag er en god dag, siger min mor. Hun drejer mig rundt og ser videnskabelig ud. Jeg tager en lilla kjole ned fra en bøjle, den er kort, og der er nitter på bæltet som hører med. Min mor siger at hun også havde en rædsom tøjsmag da hun var på min alder. Hun siger det tankefuldt, henvendt til sig selv, mens hun betragter mig. Min mor siger at det er helt naturligt, og at stil er noget der kommer med tiden. Hun går rundt omkring mig i cirkler. Min mor synes at jeg skal prøve at fremhæve min kvindelighed. Bare fordi man ikke har hofter, kan man jo godt være chik, siger hun. Jeg kastede engang en bog efter min mor, men det var ikke meningen at den skulle have ramt hende. Når hun genfortæller det, får hun det til at lyde som om det var en russisk murstensroman, men i virkeligheden var det en meget lille digtsamling af Henrik Nordbrandt, Pjaltefisk, tror jeg. Og så mig, der ikke kan fordrage fisk, siger min mor når jeg pointerer det.

Min far vækker mig næste morgen. Grethe er syg, siger han. Jeg ser på uret, klokken er lidt over ti. Jeg stønner.

Det er midt om natten, siger jeg. Jeg har en vielse klokken to, siger min far. Han har en bekymret rynke i panden. Nej, siger jeg, bare nej. Grethe er hans kirkesanger. Du har sådan en fin stemme, siger han. Nej, siger jeg, jeg har tømmermænd. Du kan alle salmerne udenad, siger han, du synger som en engel. Er der ikke et eller andet musikalsk vikarbureau du kan ringe til, spørger jeg og vender mig om på den anden side. Min far begynder at tale om min tid i kirkekoret. Jeg siger at det er helt utroligt som mit knuste hjerte inspirerer folk til at stå og skrige ja til hinanden i kirker for tiden. Jeg falder i søvn igen. Min far kommer ind et par minutter senere med en kop kaffe og to stykker ristet brød. Hans kone følger efter og lægger en sort kjole og en salmebog på sengen. Det der er manipulation, siger jeg. Ja, siger min far. Hvorfor kan du ikke være ingeniør, ligesom alle normale fædre, siger jeg. Kan du ikke synge, siger jeg og ser på min fars kone. Nej, siger min far, hun er jo organist. Hvad er der nu galt med at multitaske, siger jeg, tænk på Elton John. Jeg lægger mig ned igen og ser op i loftet. Jeg er blevet forladt, siger jeg, det du foretager dig lige nu, er en hån mod mit knuste hjerte. Nej, siger min far, det er en vielse. Han ser på sin kone. Det er bare en vielse, siger hun. Jeg finder snart et andet sted at bo, siger jeg. Min fars kone nikker. Jeg sætter mig op i sengen. Det er så yndigt at føøøøøøølges ad, brøler jeg ud i rummet. Min fars kone henter sit transportable keyboard og sætter sig på sengekanten. Hun slår nogle toner an. Alting handler ikke om dig, siger hun. Jeg synger de to første vers. Hun smiler til mig og siger at vi kan lave stegt flæsk og persillesovs i aften. Jeg når til

fjerde vers. Det er vemodigt at skilles ad, synger jeg og begynder at græde. så, så, siger min fars kone, du skal nok blive gift mange gange. Min far står i døråbningen og ser tilfreds ud. Det bliver hyggeligt, siger han.

Jeg siger til min læge at jeg hører stemmer. Han ser bekymret ud og taler om forskellige destruktive reaktionsmønstre. Jeg forsøger at aflæse hans læbers bevægelser, og jeg prøver at gætte det næste ord. Det er en lille quiz jeg arrangerer for mig selv. Jeg er betaget af min læges stemme, og det er det eneste jeg tænker på i dag, også når han ikke siger noget. Jeg er ved at sige det til ham hele tiden, og jeg bliver nødt til at tænke på andre ting, på frugter, på legetøj, på barndomsminder. Han taler langsomt, som om han overvejer hvert ord, og på tonefaldet lyder det som om han synger. Han synger om kognitive strukturer. Jeg tænker på om han lytter til sine ords indhold, eller om det er en remse han har lært sig, og om dette er grunden til sætningernes rytme. Min læge spørger hvad stemmerne siger til mig. Jeg siger at de ikke taler i sætninger, men at jeg hjemsøges af fortidens lyde. Min læge ser lettet ud og taler om tinnitus. Han fortæller om en defekt i de små sanseceller ved øresneglen. Det gør at cellerne begynder at sende fejlsignaler af sted til høre-nerven. Han synger en lille sang om støjskader og arveligt høretab. Min læge ser på mig og spørger hvad jeg tænker på. Jo større lyst jeg har til at tale med folk, jo sværere falder det mig. Jeg bliver klodset i mine formuleringer og får en oplevelse af at jeg savler. Jeg taler ud fra en indre

logik, glemmer alle mellemleddene, og intet lyder som jeg forestiller mig. Min far har en bog om Victor Borge der hedder smilet er den korteste afstand. Jeg er skeptisk over for smil, det er den vestlige verdens mest overvurderede muskelsammentrækning lige efter orgasmen. Jeg tror at den korteste afstand mellem mennesker findes i en enkelt uoverlagt sætning der skulle være forblevet uudtalt. Jeg tænker på at jeg er betaget af din stemme, siger jeg.

KOMMENTAR TIL KAPITLERNE

De tre ord i titlen på romanen "Min mor siger" lægger op til en bog om familierelationer eller et portræt af en mor. Selv om mor-figuren bestemt spiller en rolle i bogen, er omdrejningspunktet snarere det sagte og måden det siges på. Verbet "siger" går igen 964 gange i romanen og optræder som en motor i teksten, både på et rytmisk og tematisk niveau. "Min mor siger" er en fortælling om en ung kvinde og hendes kærestesorg, men man kan samtidig anskue romanen som en række portrætter af forskellige kommunikationer. "Min mor siger" er ikke en roman, der er båret af et klassisk plot, men snarere en ophobning af sproghandlinger.

SPROGETS HJÆLPELØSHED

Jeg har altid været fascineret af modsætningen mellem det tænkte og det sagte, som vi konfronteres med, hver eneste gang vi kommunikerer med et andet menneske. Det talte sprog lokker med en intimitet, og særligt i vores tætteste relationer findes en forestilling om, at vi kan formidle vores

tanker med sproget og nærme os hinanden med ord. Fortælleren slår tonen an i "Min mor siger", men hun afbrydes af et kor af forskellige andre stemmer, der har en stor betydning i hendes liv. Der optræder ingen navne i romanen, karaktererne betegnes med den funktion, de har for fortælleren: Min mor, min far, min læge, min spindoktor (fortælleren bruger dog også kælenavnet Mulle). I omtalen af disse karakterer markeres et ejerskab, en nærhed og ikke mindst karakterernes forskellige sproglige positioner: Spindoktoren anslår den politiske diskurs, lægen forklarer sig konsekvent i naturvidenskabelige termer, og moren er ejendomsmægler og formulerer sig ofte i slogans. Faren siger ikke så meget, men svinger sig indimellem op til at citere Pink Floyd-sange, og i fortællerens egne udsagn findes et hav af citater fra både den litterære verden og populærkulturen. Blandt karaktererne i "Min mor siger", er der en stor vilje til at tale sammen, men det viser sig, at det ofte er sproget, der umuliggør en meningsfuld samtale, og andre instanser må træde til, blandt andre stemmen.

STEMMEN OG SPROGET

"Der er noget galt, jeg kan høre det på din stemme," siger fortællerens mor i første scene i tekstuddraget. Det er karakteristisk, at det ikke er ordenes indhold, der afslører begivenhederne, men stemmen. Det kan eksemplificeres med den første del af samtalen, hvor moren kommenterer sit diasshow fra sommerhuset: "Her sidder jeg ude i haven, siger min mor og peger på et billede" og "her griller vi på stranden." Morens beretning bliver aldrig mere end en billedtekst, idet sproget blot underbygger, hvad fortælleren i forvejen kan

se. Scenen er ikke skrevet som af en egentlig kritik af hverdagssproget eller de tomme udsagn, men det er væsentligt, at denne kommunikationsform ikke fungerer alene, da sproget også har et erkendelsesmæssigt potentiale. Moren foreslår da også selv sproget som en måde fortælleren kan håndtere sin kærlighedssorg på, idet hun opfordrer datteren til at tale med sin læge om problemerne.

STEMMEN OG SANGEN

Selv om fortælleren opsøger sin læge og møder op til en række samtaler, lykkes det hende ikke at formidle sine følelser, da hun som regel overmandes af lægens sprogs metaforiske karakter eller hendes egne tanker, hvor den ene notorisk indeholder kimen til tusind andre. Sproget har intet forløsende potentiale og hjælper ikke fortælleren med at komme i kontakt med de følelser og det mørke, hun overmandes af. "Du har sådan en fin stemme," siger præsten så til sin datter, da hans kirkesanger er blevet syg, og han forsøger at overtale hende til at overtage pladsen. Her findes det eneste sted i romanen, hvor fortælleren bryder sammen: "Det er vemodigt at skilles ad, synger jeg og begynder at græde." I sangen bliver sproget til stemme, og det får antydningen frem af de følelser, der ikke kan sættes ord på, og som "Min mor siger" tematisk kredser om: afskeden og ensomheden som grundvilkår.

STEMMEN OG MUSIKKEN

Fortælleren bliver ikke desto mindre glad for at tale med sin læge og må undertiden opfinde nye grunde for at opretholde konsultationerne. Da hun opsøger lægen og siger, at hun

hører stemmer, er det både rigtigt og forkert. Der er nok ikke tale om en sygelig tilstand, men snarere en almen oplevelse af at fortidens ord og sætninger findes som en lydkulisse til hendes tankeverden. Mens lægen taler om de stemmer, fortælleren hævder forfølger hende, opdager hun lægens egen stemme som lyd, og den slutter sig til koret, der akkompagnerer fortælleren. "Han taler langsomt, som om han overvejer hvert ord, og på tonefaldet lyder det som om han synger." I det øjeblik ordene opfattes som lyd, kan fortælleren kortvarigt træde ud af det sproglige rum, som alle romanens samtaler ellers foregår i, og hvor parterne misforstår sig selv og hinanden, grundigt og neurotisk. Og så alligevel: Det er tankerne der aldrig skulle være blevet til ord men blev det, som er det nærmeste man kommer ærlighed, og netop der findes igen en betagelse af stemmen, der – næsten ved en fejl – pludselig skaber rum for en virkelig samtale.

STINE PILGAARD F. 1984 I ÅRHUS, STUDENT FRA RISSKOV AMTSGYMNASIUM 2004. BA I NORDISK SPROG OG LITTERATUR OG MEDIEVIDENSKAB FRA AARHUS UNIVERSITET 2004 – 2007. ELEV PÅ FORFATTERSKOLEN 2008–2010. KANDIDAT I DANSK FRA KØBENHAVNS UNIVERSITET 2012. ROMANDEBUT: "MIN MOR SIGER" PÅ FORLAGET SAMLEREN 2012. MODTAGER AF BODIL OG JØRGEN MUNCH-CHRISTENSENS DEBUTANTPRIS 2012. NOMINERET TIL DANMARKS RADIOS ROMANPRIS 2013.

IRINA BJØRNØ

HVORDAN JEG TABTE MIN STEMME

HISTORIEN OM STEMMEN MED "KNÆK"

Alle har sin egen stemme – alt og alle! Men nogle gange er det svært at høre de små nuancer i de lyde, som andre sender ud i verden. Alle stemmer eksisterer for at blive hørt. Hørt af de udvalgte eller af andre. Der er altid udtrykt følelser i stemmens brug. Der findes truende og kærlige stemmer, højtråbende og stille stemmer … endda generte stemmer. Stemmerne er forskellige inden for hvert folkeslag, de forskellige sproggrupper – ja selv inden for den nærmeste familie.

Stemmebåndene har en meget speciel opbygning, og stemmelæberne minder om skamlæber hos kvinder. Også mænds stemmelæber ligner kvinders skamlæber. Stemmebånd er meget feminine og sårbare.

Første gang jeg så, hvordan stemmen laver lyde, var hos min veninde, som underviste mig i sang og forskellige stemmeteknikker. Hun havde lavet en filmoptagelse af sin egen stemme, og jeg så et lille mirakel: stemmeorganet ligner

kvinders skeder. Hvis du er modig og nysgerrig, kan du se hendes stemme nu – her på filmen. Tør du? Her er et link til hendes stemmefilm:

https://www.youtube.com/watch?v=sHagA02iBDQ

Jeg føler, at sammenligningen med skeden er så fin, at det på en måde skræmmer mig. Sexorganer og taleorganer er næsten ens. Det ene kan producere et nyt liv, det anden kan producere lyd – som også kan afgøre liv eller død. Stemmen laver en specifik lyd, som er karakteristisk for dig – og for mig. Den er lige så unik som et fingeraftryk.

Stemmer påvirkes af hormoner og kan bære arvelige træk. Kastrerede mænds stemmer – og munkes stemmer – kan lyde som drengestemmer. Stemmer påvirkes også af vores livsoplevelser – både de positive og negative. De indvirker på vore stemmebånd og stemmeklang hele livet. Lyt bare til din bedstemor eller til ældre familiemedlemmer. Deres stemmer bærer deres livshistorier.

Jeg har min egen stemme. Min har det karakteristiske "knæk". Hvorfor fik jeg dette "knæk" på stemmen? Har du lyst til at høre om det? Her er min historie:

Jeg er født med min egen, unikke stemme – ikke køn i mine egne ører, men i min mors. Hun kan genkende min stemme mellem hundreder af andre børns, ligesom enhver mor kan genkende stemmer af sit eget kød og blod. Jeg begyndte at synge fra jeg var fem år gammel og observerede, hvordan min stemme voksede og blev kraftigere og stærkere med alderen. Men en dag var min stemme væk. Totalt væk. Jeg var kun seks år gammel. Jeg åbnede munden, men der

kom ikke en lyd ud. "Hvor er min stemme mon blevet af?" tænkte jeg.

Min mor lavede varm mælk med honning til mig og sagde, at min stemme ville komme tilbage, hvis jeg drak dette. Jeg kunne ikke lide mælken, men jeg ville gerne have min stemme tilbage, så jeg slugte blandingen – og hun havde ret! Min stemme begyndte at komme tilbage. Langsomt… først som en hvisken, med nogle underlige toner, men efterhånden kom den helt tilbage! Stemmen elsker mælk og honning! "Så det må være derfor, at Paradis er fyldt med mælk og honning," tænkte jeg. "For at englene kan synge guddommeligt!"

Efter tre dage var min stemme kommet helt tilbage igen, og jeg glemte alt om de stemmeløse dage. Senere i mit liv oplevede jeg flere gange forkølelser, hvor min stemme forsvandt, så jeg tilbragte uger i sengen med varm mælk og honning for min stemmes skyld. Min stemme er for mig et livsvigtigt redskab, som hjælper mig med at formidle mit budskab, kommunikere med mennesker og synge til Gud. Jeg ved ikke helt, om han kan lide min stemme, men jeg håber altid på, at han kan høre min bøn hver aften. Stemmen svigtede mig ikke i lang tid, men en dag skete det alligevel.

På det tidspunkt var jeg blevet gift og boede i en lejlighed med min mand og mine svigerforældre, hvilket var almindeligt i Rusland på det tidspunkt. Min mand var utilregnelig og sommetider voldelig uden grund. Hans psykiske tilstand var meget ustabil. En nat besluttede han sig for at voldtage mig – imod min vilje. Kan en mand voldtage sin hustru? Ja, den mand kunne. Jeg var atten, og han var enogtyve. Vi var kun halvvoksne på det tidspunkt.

For at få mig til at tie stille, kvalte han mig – ikke helt – men nok til at gøre mig tavs. Noget sagde "knæk" inden i mig, og min stemme var væk. Totalt væk. De næste mange dage prøvede jeg alt – varm mælk med honning, kamillete, myntete – men stemmen kom ikke tilbage. Min krop var knækket, det samme var min stemme. Jeg mistede stemmen og min tillid til manden. Ja, til alle mænd. Men jeg kunne ikke dele mine tanker med nogen.

Min stemme var totalt væk, og jeg kunne ikke engang tillade mig at beskrive min oplevelse på et stykke hvidt papir. Alle de ord – hvordan kunne de rumme mine smerter, mit skrig, min afmagt, min skuffelse og desperation? Jeg var trods alt kun atten år. Jeg havde været dum og frivilligt giftet mig med en mand, som voldtog mig i vort eget hjem, hvor hans mor og far sov i værelset ved siden af. Frygteligt!

Jeg kunne ikke gå til psykolog – jeg var for ung og genert. Jeg kunne ikke ringe til min mor – hun havde advaret mig imod ham mange gange! Hvor var det dumt af mig at gifte mig med ham i så ung en alder, blot fordi han var den første mand i min seng. Barnlig dumhed! Og nu var jeg uden min stemme! Hvem var jeg? Stum og dum!

Hele den følgende måned var jeg fyldt med smerte i krop og sjæl – uden hjælp og uden min stemme. Jeg var gravid, trist, deprimeret og knækket. Min stemme kom langsomt tilbage, men det var ikke min gamle, barnlige, lykkelige stemme. Der var kommet et "knæk" på mit stemmebånd, og når jeg prøvede at snakke med folk, kom der kun underlige lyde fra mine stemmelæber – nogle hæse, umusikalske, næsten dyriske lyde. Jeg besluttede at holde min mund lukket og ikke synge mere. Aldrig mere!

Fem år senere kom det næste "knæk" i mit liv. Jeg var på et fly, som skulle flyve fra Krim til Moskva – og flyet blev kapret i Moskvas lufthavn. Jeg og de andre passagerer blev taget som gidsler. Det var folk fra Tjetjenien, som havde farlige, militære stemmer og Kalashnikovs i hænderne. De "talte" også med deres våben, og da jeg begyndte at græde, kom de hen til mig og gav mig et stød på halsen med riflen. Min stemme fik endnu et "knæk". Det lykkedes mig at undslippe i live, men min stakkels stemme var igen væk. Fra den dag kunne jeg ikke mere synge. Jeg var rystet og krænket i min sjæls inderste. Jeg har set krigens nådesløshed i øjnene hos de vilde tjetjenske terrorister.

Den beslutning – om ikke at synge – holdt jeg i femogtyve lange år. Jeg blev skilt, gift igen med mit livs store kærlighed, skiftede land, skiftede sprog – skiftede stemme. Kan man skifte stemme? Ja, men det kræver masser af arbejde, selvtillid og omgivelsernes støtte. Jeg gik på sangkurser, skuespillerskole, underviste selv på et nyt sprog – men min stemmes "knæk" forsvandt ikke.

Jeg besluttede at synge gospel, og i koret mærkede jeg, at midt på skalaerne var nogle af mine toner falske, men jeg kunne ikke styre min "knækkede" stemme. Jeg har lært at sige "rødgrød med fløde" og "I Danmark er jeg født", jeg har sunget salmerne "Glade Jul" og Grundtvigs "Dejlig er den Himmel blå", men mit "knæk" var ikke væk. Jeg var lykkelig og accepteret i mit nye land, men min stemme har båret min sørgelige historie i sig.

Jeg begyndte at tro, min stemme aldrig ville blive accepteret og hørt. For hvem vil have en tåbelig, "knækket" stemme med i et kor, hvor de andre synger rent? Og i et andet land?

Jeg forlod gospelkoret og begyndte at udtrykke mig på papiret, mere gennem min indre stemme end med tale-stemmen.

Jeg holdt op med at udtale mig i forskellige sammenhænge, men min indre stemme var klar og fejlfri – på alle sprog. Jeg hørte den tydeligt, den talte med – og for mig – på alle tre sprog på én gang: Russisk, dansk og engelsk. Den indre stemme fortalte mig historier i nattens mørke og i dagens lys. Den talte tydeligt og forståeligt, og jeg prøvede at formidle den svage og generte "knækkede" stemme på papir. På hvidt A4-papir. Den indre stemme talte til mig i rim, og der kom digte frem på alle tre sprog. Min indre stemme fortalte mig sjove eller barske historier, mens jeg kørte S-tog, så TV eller tog bad. Og den snakkede bare løs til mig. Kan ens egen stemme snakke med sin ejer? Ja, min stemme kan. Jeg har skrevet masser af historier og digte, som min stemme har fortalt mig gennem årene.

Og jeg begyndte at lytte til "landenes stemmer", når jeg rejste rundt i verden. Min indre stemme hjalp mig til at forstår forskellen på alle de forskellige stemmer.

Danmarks stemme er flad og tryg, som det flade danske land med gule rapsmarker og blå himmel. Små bakker, små forhøjninger og stød – som når en cykel kører på en hullet vej. Bums! Stød! "I Danmark er jeg født"- "Rødgrød med fløde".

Den norske stemme er som den norske natur: op og ned, høje bjerge og rindende vand. Musik og sang. Klangen er ren og tydelig for mig.

Den svenske stemme er mangfoldig, ligesom den sydlige del af Skåne med søer og skove er forskellig fra højlandet med bjergene længere mod nord.

Hollandsk er som en forkølet frø, der lever i vandet. Det høres tydeligt, at den elsker sit vand og det saftige græs. Sådan lyder den hollandske stemme i mine ører.

Den russiske stemme er stærk og fyldig med dybe undertoner. Måske viser den sig for meget – den er ikke så ydmyg og tilbageholdende som den danske.

Amerikansk ligner for mig en stor, sort fugl – med krave. Stemmen er høj, og vil gerne høres alle steder på jorden. En bestemmende stemme.

Den engelske stemme er meget, meget høflig. Måske lidt for meget. "Toilet is engaged" – lige som man ville sige "forlovet". Uha!

Frankrigs stemme er forførende og omfavnende – lige som en lille vibrator mellem kvindernes skamlæber og klitoris. En fornøjet stemme. Som når Edith Piaf synger "Je ne regrette rien".

Tysklands stemme er meget bestemt – med "Ordnung muss sein". Lidt for hård i mine ører.

Italiens stemme er musikalsk og fugleagtig – og nogle gang ligner den katteskrig i nattens varme mørke. "O SOLE, O SOLE MIIIIIO!"

Den spanske stemme er fuld af forfængelighed og tyrebrøl. En macho-stemme. Beskyttende. Maskulin. "El hombre va a una corrida de toros".

Indisk – jeg elsker sanskrit – lyder som "Turkish delight" serveret i mørket – sød og lækker – men også indimellem for meget. "Om namah shivaya".

Alle disse historier kommer fra min ven, min indre, "knækkede" stemme. Måske opfatter andre landenes stemmer anderledes – men jeg opfatter dem på min måde.

Hver stemme har også sin "smag": Den kan smage sødt, surt, farligt, truende, ligegyldigt, forkølet eller smagløst. Min stemme har sit "knæk", men jeg elsker min stemme, selvom den – måske – ikke tæller. Min stemme er en meget genert stemme!

I Bibelen står, at "I begyndelsen var Ordet, og Ordet var hos Gud, og Ordet var Gud". (Johannes, 1.)

For mig betyder det, at Gud gav lyd fra sig. Han/eller hun – har lavet lyd! For at lave denne lyd, har vi fået stemmen. Jeg vil udtrykke det således:

I begyndelse var det Guds stemme, som lavede lyde. Og lydene formede de første ord – sådan forstår jeg skabelsen!

Guds stemme taler stadigvæk. Du skal blot lytte til stemmen og acceptere den. Din stemme tæller også. Sammen med alle de andre milliarder af stemmer på Jorden. Sammen danner vi mennesker Jordens stemme. Og min "knækkede" stemme tæller også med. Lyt bare!

IRINA BJØRNØ F. 1959 I USSR. PH.D. FRA MOSKVA STATSUNIVERSITET. SENERE ARBEJDEDE HUN 12 ÅR SOM LEKTOR PÅ DTU, OG UNDERVISTE BL.A. I ULTRALYD. HAR SKREVET OMKR. 200 VIDENSKABELIGE ARTIKLER OG DELTAGET I VIDENSKABELIGE KONFERENCER VERDEN OVER. FRA ÅR 2010 HAR HUN DEDIKERET SIT LIV TIL LITTERATUREN OG HAR INDTIL I DAG SKREVET 17 BØGER PÅ TRE FORSKELLIGE SPROG, (BL.A. BØRNEBØGER, DIGTE, SANGE, NOVELLER OG ANTOLOGIER). I 2011 ETABLEREDE HUN SIT EGET E-BOGS FORLAG, BELBOOKS – BOOKS FOR EASY LIVING, HVOR HUN UDGIVER SINE VÆRKER. HUN HOLDER DESUDEN FOREDRAG OG SKRIVER VIDEOBLOGGEN "BELBOOKSTODAY" PÅ DANSK, ENGELSK OG RUSSISK.

FOR KONTAKT:
WWW.BELBOOKS.DK
BELBOOKS.DK@GMAIL.COM
WWW.YOUTUBE.COM/BELBOOKSTODAY
WWW.FACEBOOK.COM/BELBOOKS
HTTPS://SELLFY.COM/BELBOOKS

JULIE FABRICIUS

KAN DU HØRE HVAD DU SELV SIGER

"Vi er en regering der bygger på værdier, vi har en politik i balance ikke bare nu men også fremadrettet – vi skal have et holdbart opsving… og bedre velfærd." sagde statsministeren da hun sidste gang, med et smil surret fast i siderne, præsenterede regeringsomdannelsen. Hvem lærer politikerne at hælde så megen intetsigende snak ud?

For nogen tid siden talte Anni Winter fra KL i interview i morgenradioen på 24/7 om de gamles "rehabiliteringspotentiale". Journalisten reagerede ikke.

DR-reporteren fortæller fra Amalienborg Slotsplads at "Anette Vilhelmsen nu forlader slotspladsen med nedtonede ruder", en borgmester i København "vurderer ind til situationen", og radioværten "tager morgenmusikken i hånden". Undervisningsminister Christine Antorini vil have "at den enkelte elev bliver dygtigere i forhold til de enkelte fag". Sådan siger hun. Hvis dette er resultat af spindoktorens indsats, er han næppe sin løn værd. Journalisterne

skulle tage at lytte til egne præstationer. Redaktøren gør det jo ikke.

Der tales om danske værdier og Danmark dejligst og dronningen og kronprinsen og hans flotte frue og uendelige aftener i tv med ukritiske journalister der er ved at dåne af benovelse over verdens ældste kongehus og *sammenhængskraften*… Men det der binder os sammen hen over alle politiske, moralske, religiøse holdninger, er sproget.

Forskningsministeren ønsker at undervisningen på universiteterne skal ske på engelsk. Problematisk fordi vi i høj grad har brug for lærere der kan formidle viden på dansk. Det er godt at kunne sprog. Især sit eget.Vi lærer sproget ved at bruge det, og vi lærer sproget at kende i litteraturen. Den genspejler verden, udvider vores horisont og stimulerer sprogbevidstheden. Derfor er det vigtigt at man i retorikstudiet på universiteterne har Oplæsning som *fag*. På danskstudiet læser man litteratur, men på retorikstudiet lærer man at formidle det man læser. Oplæsning og den mundtlige formidling bør være kernen i retorikuddannelsen på universiteterne.

Retorik bør på skoleskemaet fra første klasse, og i undervisningen skal børnene have mulighed for at fremlægge deres opgaver mundtligt så de lærer at have sproget i munden, og at hvert ord har betydning.Ved at bruge sproget – og blive bedømt på både form og indhold – vil de, foran læreren og kammeraterne, erfare når ordet fanger, da det mundtlige sprog altid har mindst een modtager som reagerer på det, der bliver sagt. Sidder kammeraterne og leger på deres mobiltelefoner, kan det være fordi ordene ikke vækker genklang.

At lytte er en aktiv handling i modsætning til at høre. Vi hører billarmen og vindens susen, men vi lytter til hinanden. Det burde vi i hvert fald gøre. Ellers bliver ordet meningsløst.

De danske skolebørns utilstrækkelige kundskaber i læsning og skrivning kunne skyldes de tvivlsomme forbilleder af politikere og journalister. Det er således ikke nødvendigvis de udskældte læreres skyld. Det er svært for børnene at finde ud af hvad godt sprog er. Hvordan skal de lære dansk ved politikeres og journalisters sproglige fattigdom.

Når Helle og Margrethe på skift siger det samme om "ansvarlig politik" og "bedre velfærd" for *danskerne*, kunne det være fint hvis en opmærksom journalist lige bad dem uddybe hvad de mener. Hvad er bedre velfærd – er det mere nedskæring? Og hvad er "ansvarlig politik"? Findes der politikere som ønsker en uansvarlig ditto? Og hvorfor omtales ældre mennesker som "rehabiliteringspotentiale".

Hver gang vi taler, sætter vi os selv på spil, er til stede i situationen meget konkret, hvorimod skriftsproget danner begreber som ikke har noget bestemt at gøre med situationen. Man kan abstrahere, dvs. trække sig tilbage fra øjeblikket.

Vi har en forestilling om filosoffen som det sociale undtagelsesmenneske der i ophøjet ensomhed tænker sine tanker. Men filosofien blev til i Athens brogede sociale sammenhænge. Filosofiens originale medium er ikke skriften men den mundtlige sprogudfoldelse.

Sokrates har antageligt ikke skrevet et eneste filosofisk værk. Mesterskabet lå i samtalen – dialogen, som er

erkendelsens vej. Samtalen er det konstruktive udgangspunkt for enhver betragtning. I samtalen udvikler vi kultur.

Men mundtligheden mistrives i vores kultur her i Danmark. Der bliver ganske vist snakket meget, men sagt meget lidt. I Frankrig og i USA har man retorik, dvs. den mundtlige fremførelse som fag også på universiteterne. Blandt andet derfor har disse lande fostret retorikere som de Gaulle, Kennedy og Obama. Lyt fx til Kennedys tale i Berlin, og hans indsættelsestale som præsident den 20.januar 1961: "Vi er i dag vidner ikke til et partis sejr men til en fest for friheden – en fejring der betegner en afslutning såvel som en begyndelse, fornyelse såvel som forandring…" Han løfter sit medmenneske ved at give sproget vinger fordi sproget er så tæt knyttet til vores identitet.

I dag har det talte sprog afløst det skrevne. De fleste mennesker får deres informationer gennem øret. Men sproget, den mundtlige formidling, bliver behandlet som et vanrøgtet stedbarn. Det får ingen opmærksomhed. En nybagt journalist kan blive ansat på en radio/tv-station uden at komme til mikrofonprøve, en politiker kan blive minister uden at have evnen til at udtrykke sig præcist og nuanceret, og i rådvildheden tyer de så til floskler. *Danskerne* har brug for ledere der har visioner og som formår at løfte sproget med alle de ord der findes i dansk.Vi har sådan cirka 500.000 ord til rådighed i sproget. Der er således ord nok.

Sprogbevidstheden med fokus på mundtlighed bør styrkes. Først når man tager ordet i munden, ved man om det har værdi, og tale behøver ikke nødvendigvis at være noget man

siger. Det kan også være noget man skriver. Når vi læser, kan vi bruge udtrykket at teksten "taler" til os. Den gamle skriftretorik kaldte brevet for en "sermo absentis in absentem (en fraværendes tale til en fraværende)". Denne egenskab ved den skrevne tekst kan betegnes som mundtlighed. Mens man skriver, skal man høre sin tekst. Den skal formuleres i rytmiske enheder der passer til åndedrætsrytmen, og den skal fremføres med talesprogets naturlige frasering og talesprogets naturlige betoninger.

Mundtlighed er således ikke kun noget der kommer ud af munden. Mundtlighed har man i hovedet. Man kan sagtens gå en tur mens man skriver et brev; man taler så at sige brevet i hovedet.

Den sætning der ikke kan siges højt, må skrives om. Hvis man i undervisningen lægger hovedvægten på det talte sprog, vil eleverne erfare sig til musikken og rytmen i sproget og på den måde blive mere bevidste sprogbrugere, og når de skriver stil, skal de lære at læse den *højt* for sig selv inden den bliver afleveret.

Under denne højtlæsning, hvor man læser korrektur på sin tekst med ørerne – og ikke kun med øjnene – får man udviklet sit sprogøre og erkender sprogets iboende mundtlighed og det danske sprogs egen tone.

I denne proces trænes stemmen, vores mest personlige organ. Stemmen er det instrument som formidler sproget, sproget får lyd og først når man siger noget højt, forstår man for alvor hvad man siger. Alle har prøvet at sige noget (højt) som ikke skulle have været sagt. Man glemte at tænke før man talte.

Derfor er det vigtigt at børn lige fra skolestart lærer at læse højt, at bruge sproget og måske erfare at den der har ordet, har magten, og når man bruger sproget, lærer man mere om sig selv.

Sproget skal passes og plejes på samme måde som den natur vi er en del af. Hvis først sproget får åndenød gisper vores demokratiske kultur efter luft. Talen har vi med os overalt. Vi har dens instrument, stemmen, i kroppen. Den følger os fra første skrig til sidste suk.

Vi vil gerne have politikere – og andre der formulerer sig i medierne – til at tale et varieret og klart sprog. Og vi kan begynde med børnene. De skal læse og skrive, men de skal også lære at formidle deres viden – først da forstår man den – og erfare at det ikke er ligegyldigt hvad man siger, og hvordan man siger det.

Skulle disse børn senere ende som journalister eller politikere, kunne det være at de ville bruge sproget med indsigt og dermed være smukke forbilleder for deres børn.

Det ville være en væsentlig del af en ansvarlig politik.

JULIE FABRICIUS CAND.MAG. I DANSK OG RETORIK, EKSTERN LEKTOR, KOMMUNIKATIONSRÅDGIVER OG TIDLIGERE FREE-LANCE JOURNALIST PÅ DR MED VERSIONERING OG INDTALING AF UDENLANDSKE DOKUMENTARPROGRAMMER. VAR MED TIL AT STARTE TV2. GIVER KURSER I MUNDTLIG FORMIDLING OG TALESKRIVNING FOR POLITIKERE, ERHVERVSFOLK, STUDIEVÆRTER/JOURNALISTER. FORFATTER TIL: *ANVENDT RETORIK – TAG SPROGET I MUNDEN* (AKADEMISK FORLAG, 2004). RESULTATET AF MANGE ÅRS UNDERVISNING OG ERKENDELSEN AF AT ISÆR DET MUNDTLIGE SPROG IKKE FUNGERER TILFREDSSTILLENDE, SPECIELT I MEDIERNE. UDGAV I 2014 ERINDRINGSROMANEN: *HUSET MED DE BLÅ VINDUER*.

OLE MEISNER

MUSIK I SPROGET

VINDBØJTEL, FJÆLE, VÅNDE, PUTRE OG HULAHOP. VI KAN SKABE ORDFRYD, SELV I DET POLITISKE LANDSKAB, VED AT GRIBE DYBT I LAGERET AF GLEMTE, BEVARINGSVÆRDIGE ORD.

Nogen har sagt at verden er overbefolket med ord, og det er ikke helt ved siden af. Det er desværre med til at sløre blikket for de gode at der er så mange af de dårlige. Mange politiske ytringer får nogen af os til at tænke på Benny Andersens verbale pletskud: "Det er uforsvarligt at sætte ord i verden". Ord kan tryllebinde os, gøre os glade, hidse os op, give os indsigt og afklaring eller gøre os angste og befippede. Der er ord vi kan være venner med. Andre skaber uvenskab og måske tilmed had.

Det er nærliggende at gå ud fra at Venstre-politikeren Svend Heiselberg var alt andet end gode venner med EU's monsterfremmedord, *subsidiaritetsprincippet*. Mon han kunne stave til det? Han kunne i hvert fald ikke udtale det, og det var ikke godt at vide hvad det betød. Men han vidste godt hvad det var og ville gerne forklare det i TV-avisen:

"*Det er jo det vi arbejder med i forbindelse med det indre marked*", begyndte han.

"Men kan du oversætte det til dansk?"

"*Nej. Jeg tror heller ikke vi skal bruge den slags ord. Dels har vi svært ved at ka' udtale det så nogen kan forstå det, og derfor tror jeg vi skal omskrive det mere sådan så folk forstår det*".

"Hvad vil du så omskrive det til?"

"*Ja, vi vil omskrive det … altså til hvad betydning det har*".

"Jamen hvad betydning har det?"

"*Ja, det har den betydning, altså at … hvad skal man sige med få ord … at jeg ved faktisk ikke hvordan jeg skal formulere det med ganske få ord må man jo … ja, Jeg ved ikke hvordan jeg skal udtrykke det*".

Det var *ordet* subsidiaritetsprincippet Svend Heiselberg ikke kunne med, ikke selve begrebet som betyder at beslutninger inden for fællesskabet skal træffes tættest muligt på dem de vedrører. Heiselberg, som i mellemtiden er udtrådt af Folketinget, blev en smule til grin, men er ingen dumrian. Han havde ubestridelige politiske evner og var et fremtrædende medlem af gruppen der i 80'erne gik under betegnelsen "den jyske trafikmafia". Den arbejdede efter princippet noget for noget ved at støtte Storebæltsforbindelsen til gengæld for at der kom motorveje til Esbjerg, Herning, Hjørring og Frederikshavn. Med lidt god vilje var det vel også en slags subsidiaritetsprincip, men ordet var der ikke mange der brød sig om. Så er der til gengæld musik og glade dage i udtrykket *hulahoptimer* der blev skabt i politisk øjemed. Hvis nogen husker noget som helst fra optakten til folkeskoleforliget sidste år, må det være det. Det fik smilet frem hos mindst 90 procent

af befolkningen under forhandlingerne om reformen. Karen Ellemann lancerede det som et modspil til undervisningsministerens noget mere ordinære benævnelse 'aktivitetstimer'. Det sidste, som også blev til grin, emmede ikke så lidt mere af kreativ leg med ler, peleplader og klassens time. Inden der var gået en uge, talte Gud og hvermand om hulahoptimer, og aktivitetstimerne blev der ikke noget af.

Malene Bjerre, som er lektor ved Danmarks Medie- og Journalisthøjskole, erklærede i DR2's morgenprogram sin kærlighed til ordet. Hun sagde det var *bevægelsesefterlignende* fordi det refererer direkte til skolegården med leg, pjat og sjov og tilmed gjorde grin med regeringens udtryk. På en måde faldt det oven i købet i tråd med det brede politiske ønske om at eleverne skulle have lejlighed til røre sig noget mere.

"*Det har nogle fantastiske vokaler og nogle gode trykforhold med to ubetonede stavelser og en stavelse med tryk til sidst. Det kender vi fra andre sjove udtryk som dippe**dut**, hurlum**hej** og hutli**hut***", sagde Malene Bjerre.

Sådan er det. Bestemte ord kan næsten logre med halen som kåde hundehvalpe og udstråle overskud og smittende humor. Dem kan vi bruge mange flere af.

"VI GJORDE DET"

Men ak, nye og spændende ord hænger ikke på træerne, og slet ikke trestjernede politiske gloser. Måske bliver det politiske sprog så tungt fordi det i spændte situationer skal fungere som afværgemanøvrer. Enten skal der overdrives eller underdrives, eller om fornødent begge dele. Problemet er naturligvis at det både lyder akavet og grinagtigt når nogen

foregiver at der er styr på en bestemt situation når der netop ikke er det. Som i de følgende eksempler:

Den irakiske informationsminister Mohammad Saeed Al-Sahhaf – kaldet komiske Ali – nåede verdensberømmelse under Irak-krigen i 2003. I en direkte tv-optræden fra en pressebriefing i Bagdad forsikrede han at de amerikanske styrker ville blive udslettet skånselsløst. Brændt på bålet, simpelthen! De ville end ikke få en chance for at nå ind i byen. Hvis han havde drejet sig en halv omgang, ville han have øjnet det samme i baggrunden som alle seerne kunne betragte, nemlig en procession af amerikanske kampvogne der roligt tøffede sig vej gennem byen. Ministeren blev til grin, og siden har ingen hørt fra ham.

I den hjemlige politik bliver der også afværget og glattet ud og grinet ad ubehjælpsomhederne. "*Der kommer en rigtig god løsning i morgen*", sagde statsministeren da regeringen i 2012 havde opgivet den omdiskuterede betalingsring og ikke havde fundet på noget andet. Nu er den død og begravet. Cirkusrevyens huspoet Carl-Erik Sørensen skabte et brag af en hånevise der blev fremført af Ditte Hansen i rollen som Helle Thorning-Schmidt der bebudede en god løsning som aldrig kom. Året efter måtte Ditte Hansen gentage succesrollen som statsminister, nu med en festlig parafrase over Helle Thorning-Schmidts berømmelige 'vi gjorde det'-tale til partifællerne efter valget som gav endnu et sviende nederlag til det store regeringsparti:

> "*Den tidligere regering snakkede om at skære i velfærden og gi' skattelettelser til de rige. Men* VI GJORDE DET*",* råbte Ditte Hansen indædt triumferende. *"Da vi kom til, tænkte mange:*

De kan da ikke bare blæse på deres eget regeringsgrundlag. VI GJORDE DET. Før sommerferien sagde folk: Nu kan de da ikke jokke mere i spinaten. VI GJORDE DET".

Hvorpå hun dryssede lidt ekstra salt i såret:

"Tror I jeg synes det er morsomt, hva'? Nej, men det er jo ikke noget jeg gør med vilje, vel? Ligner jeg én der gør noget som helst med vilje?"

Det har i øvrigt undret mange at statsministeren så tit taler om at "holde hånden under beskæftigelsen". Jeg ville til enhver tid sige over. Det er det der står i ordbøgerne (jf. *Ordbog over det danske Sprog (ordnet.dk/ods), Den Danske Ordbog (ordnet.dk/ddo), Politikens Nudansk Ordbog med etymologi (4. udg., 2010)* og Erik Bruun*: Dansk Sprogbrug (2. udg., 1995).*

Hun har endda fået en stribe opinionsdannere og de allerfleste af Folketingets medlemmer til at tale sådan, og alle der er begyndt at sige 'under', bliver ved med det og siger nu aldrig mere 'over'. Nogen betydningsforskel er der ikke. Derimod har en enkelt sproglærd på et tidspunkt forsøgt at være venlig mod formen med *under* ved at henvise til en mere forvirrende end nødvendig nuance i *billeddannelsen*(!).

NOGLE GRUNDREGLER

I den politiske sprogbrug trænger juridiske fagord sig i høj grad på. Måske derfor kan en minister virke vidskræmt ved tanken om at udtrykke sig personligt. I det hele taget er den mundtlige fremførelse et grundlæggende problem. Hvad vi fx bemærker når ministre svarer på spørgsmål fra Folketingets medlemmer.

Vel ankommet til talerstolen læser ministeren efter hævdvunden praksis småfamlende op af sin (dvs. i praksis embedsværkets) omhyggeligt færdigdrejede ordflom. Imens er uopmærksomheden i salen påfaldende. Ingen lytter. De tilstedeværende kan være et par stykker som passiarer eller bladrer i aviser og nogle ordførere som er i en anden verden fordi de gennemgår deres notater til næste punkt på dagsordenen. Eventuelle seere må holde sig vågne med spandevis af kaffe og sukker utålmodigt efter et sceneskift.

Nu vil det være et overmenneskeligt forlangende at alle Folketingets forhandlinger skal kunne gøres medrivende, men som et minimum kunne alle politikere indprente sig følgende grundregler:

1. Når talere oplader deres røst fra hvad der så tit kaldes "rigets fornemste talerstol", vil tilhørerne, ikke mindst blandt eventuelle seere, skønne på at de åbner munden når de taler. Ordene bør ikke fyres af som maskingeværsalver, kaldet allegrodansk. Især er det en god ide at begynde langsomt. Og huske at pauser fremmer forståelsen, både mht. det foregående og til det der følger.
2. En gang imellem bør de talende løfte blikket, så deres kontrafej bliver synligt og ikke kun en mere eller mindre fyldig hårmanke. Det kan i heldigste fald fremme fornemmelsen af at der bliver talt til nogen i stedet for ud i luften. Den der bevarer næsen helt nede i manuskriptet, må finde sig i at få sin hårpragt, eller mangel på samme, studeret af tv-publikummet mens glemslen nådesløst sænker sig over de politiske budskaber.

Oven i det elementære har vi så problemet med at finde spændende ord og bruge dem på passende steder. Det er ikke så lidt sværere. Når politikere, som i princippet ikke er eksperter, både skal bøvle med besværlige detaljer om bl.a. det kommunale tilskuds- og udligningssystem og lovkrav til indretning af svinestalde, er det næsten for meget forlangt at de også skal bekymre sig om at styrke deres sproglige fantasi. For kraftfulde nye ord hænger, som vi lige har konstateret, ikke på træerne, og det er et farligt mas, nok rent ud sagt tidsspilde, at udtænke finurlige ordspil. Nej, så er der en langt bedre mulighed.

Genbrug nemlig. Det lyder ikke originalt, men sandheden er at uhyre rigdomme af ældre og prøvede udtryk glider langsomt, men sikkert ud af sproget, selv om de både er bevaringsværdige, fuldt levedygtige og ligger godt på tungen. Ikke fordi nogen har forbudt dem – hvem skulle det være? – men fordi færre og færre, ikke mindst de yngre generationer, kender dem. Mange af dem kunne, hvis de blev taget i brug, gøre det ud for nye ord. Det gode råd videregives hermed også til andre end politikere.

Men går det an at forsøge sig med ord, folk ikke kender? Ja, for det mærkelige er at netop ord der ufortjent er kommet til at stå lidt i andet geled, kan sætte krydderi på sproget – og i særlige tilfælde noget nær musik, bestemt også i moderne dansk. Her er en pæn stribe af dem:

advisere, animere, anspore, gøre anstalter, besudle, besyv, bjergsom, boldgade, brillant, brødflov, brødnid, brøstfældig, brøstholden, djærv, dydsiret, dølgsmål, dørslag, fjæle, forblommet, formastelig, formumme, forskertse, fortrædelig,

føjte, gisne, gnalling, græsselig, halsstarrig, hedspore, helme, hjertegribende, huld, husgeråd, hærdebred, karsk, kimse, klandre, kleresi, mellemkomst, mundsvejr, nidding, omkalfatre, plimsoller, ramsaltet, røffel, sirlig, skinbarlig, skrutten, skrømt, skønsom, slendrian, slump, snurrepiberi, spendere, sporenstregs, sysselsætte, traurig, treven, træsk, tækkelig, ugleset, upasselig, vanartet, vennesæl, vindbøjtel, vinkelskriver, vånde, ymte, yndling, yngling, yppig, ypperlig, ødeland og *årle*.

Når det kommer til stykket, ligger de i baghovedet hos mange. Nogle ved endda hvad de betyder, men generer sig af en eller anden grund for ligefrem at bruge dem.

De faste udtryk, dvs. talemåder der åbner for en smule variation, kendes og bruges efterhånden også sjældent, og de tilbageværende er desværre ofte de mest blodfattige.

Selvfølgelig forstår vi hvad det betyder at være handlelammet efter at have haft succes, men man kunne i stedet sige *hvile på laurbærrene*. Alle forstår hvad det betyder at nogen drikker for meget. Der kunne også hedde at *kigge for dybt i glasset*. Sprogbrugere der altid taler om at have meget travlt, har det nok selv. Ellers ville de en gang imellem sige *have hænderne fulde*. At være ivrig kan også være *at stå på spring* osv.

Den slags talemåder har længe ligget brak og bruges efterhånden kun af midaldrende og endnu ældre. At mangle penge er *at have lommesmerter*. At være afhængig af nogen er *at være i lommen* på dem. Og man kan udfolde sig ved at få *luft under vingerne*. Variation er ingen skade til.

Jørn Lund nævner andre eksempler på hendøende talemåder i sin seneste bog *Dansk i skred*, blandt andre *leve på en stor fod, have rygrad, få kam til sit hår, sætte næsen op efter noget,*

være en torn i øjet, have et øje på hver finger, gå ud af sit gode skind, tabe både næse og mund, knejse med nakken, på et hængende hår, skyde hjertet op i livet (eller er det halsen?), *tage skeen i den anden hånd, ligge på maven for nogen* og *tage benene på nakken*.

Talemåderne overleveres gennem læsning og kontakt mellem den ældre og yngre generation, siger Jørn Lund: "*Dé unge, som klarer sig bedst, læser sikkert både bøger og har gode forbindelser til folk i generationerne før deres egen*".

DET GLEMTE ORD PUTRE

I heldige øjeblikke kan alle opfinde nye udtryk. Sådan nogle har det med at komme ud af munden før man selv opdager det. Men mindre – herunder genopfindelse – kan altså gøre det, i hvert fald til en begyndelse. Jagtmarkerne findes i aviser og bøger og ikke mindst i dagliglivet, en sjælden gang endda dér hvor de mange glemte ord næsten aldrig høres. Man kan ligefrem blive bidt af at opspore glemte, bevaringsværdige ord og bruge dem selv.

De lystige madsvende, brødrene Price, har præsteret det. En del af deres retter simrer. Andre skal, alt efter deres karakter, *putre*, bl.a. grød, ragout og kraftige saucer. Der er en nuance mellem putre og simre. Putre lever i bedste velgående i Norge og Sverige og i ældre dansk litteratur. Jeppe Aakjær brugte det, og i Marie Bregendahls *En dødsnat* (1912) hedder det: "Grødgryden stod og putrede over en svag, udglødet Tørveild". Astrid Ehrencron-Kidde, Harald Kiddes ægtefælle, har i romanen *Skriveren fra Filipstad* (1917) denne passus: "*De rygende Pølser putrede over en sagte Spritild*".

Putre er ved at indfinde sig i de hjemlige husholdninger, men de almindeligste ordbøger har glemt eller gemt det. Vi

finder det for tiden kun i den gamle *Ordbog over det danske Sprog* og i *ordbogen.dk* på nettet, men mon ikke *Retskrivningsordbogen* og *Den Danske Ordbog* snart genopdager det?

Det forlyder at Sprognævnet omsider vil tage fat på at opdatere netudgaven af Retskrivningsordbogen og til første lejlighed har udset sig ordene *chutch, coulis, gastropub, goth* og, *tracke.* Hvis det giver mening at gøre befolkningen fortrolig med de ord, kan der vel også blive plads til putre.

I de andre skandinaviske lande bruges putre også overført om en gammel totaktsmotor der forsøges startet. Den putrer. Når ordet vinder mere frem, vil det tilmed kunne bruges om politik. Så vil man i sin avis kunne læse at der er lagt i gryden til et spændende lovkompleks som skal putre sommeren over indtil det skal vedtages.

CHURCHILL OG STEINCKE

Ét er at lade ældre udtryk komme til ære og værdighed. En anden nyttig fremgangsmåde er at lytte til gode talere, selv om de bestemt heller ikke hænger på træerne.

Men så er der i hvert fald de afdøde. Winston Churchill er én af dem. Han var alt andet end begejstret for sin politiske modstander Clement Attlee der var premierminister fra 1945-51. Churchill omtalte ham giftigt som "en beskeden mand, der har grund til at være det".

Er man gammel nok, ved man at der engang blev talt om politik på en anden måde end i dag. Tonen kunne være mere højtidelig, men talegaverne blandt de debatterende røbede unægtelig også humoristiske sider af deres karakter. Den slags kunne være hjælpsomt mht. at opnå resultater og er i hvert fald bedre end at råbe højt.

Engang opstod der i Finansudvalget en heftig strid om bevillingen til en officiel udlandsrejse som K.K. Steincke, der i tidens løb var både justitsminister og socialminister, havde planlagt. Netop inden diskussionen gik helt i hårknude, fremsukkede Steincke en henkastet bemærkning om at rejsen for resten kunne blive hans sidste. Sagtmodigt lod han forstå at han måske slet ikke kunne rejse hjem igen på grund af sit skrantende helbred. Derpå gik bevillingsansøgningen glat igennem.

Steincke skrev bøger i læssevis, blev en yndet foredragsholder og var tilmed ferm til aforismer. Så da nogen beskyldte ham for at være lovlig egocentrisk, havde han ikke svært ved at svare for sig, men erklærede: "*Jeg er ikke nær så selvglad som enhver anden ville være i mit sted*".

Længe efter Steincke var vores lovgivende forsamling befolket med gode talere. I nogle år kunne man opleve flere af dem i én og samme debat. Til de særligt veltalende i 50'erne og 60'erne hørte blandt andre H.C. Hansen, Per Hækkerup, Bertel Dahlgaard, Aksel Larsen, Viggo Starcke og en af de allerbedste, Poul Møller, en dreven debattør der kunne mere end sin kongerække og konservative idehistorie. Senere dykkede kvaliteten af de fleste oratoriske udfoldelser.

Poul Møller var blevet opmærksom på det da han skrev bogen *Politik på vrangen* (1974). Han konstaterede at politikernes sprog ikke er folkets: "*Vore folkevalgte har i årevis forsømt veltalenhedens kunst. Selv når man hører partispidser, er det fladt som Amager Landevej, isprængt en mangfoldighed af ord som ikke hører hjemme i det danske sprog eller som udtales forkert*".

Han græmmede sig over vendinger som gik igen og igen indtil det ulidelige og ærgrede sig over klicheerne som der

blev flere og flere af: "*Tidligere hørte det at prioritere hjemme i tinglysningens verden*", sukkede han, ikke fordi han beklagede at politikere ville prioritere. Det var ordet han var ude efter. Han brød sig heller ikke om 'tage højde for', 'vi for vort vedkommende' og tilbøjeligheden til altid at erstatte ordet mål med målsætning. "*Den der har sat det ord i verden burde kvæles*", skrev han.

Poul Møller skulle bare have vidst hvad der ventede.

KLICHEENS FUNKTION

Inden vi hidser os for voldsomt op over sprogets stereotyper, må vi i det mindste vedgå at de har en vis funktion. Det er ikke nogen tilfældighed at politikere og publicister, herunder pressens gentlemen og -damer, må dele æren for sejlivede klicheer. Begge segmenter hører til kategorien af professionelle ordgydere som udbreder sig om meget, men dog kun er mennesker. Måske de skulle udbrede sig om lidt mindre, men ingen har et aktivt ordforråd som er ubegrænset. Indimellem skal man have tænkepauser, for når trætheden melder sig, gør fristelserne det også. Det er bekvemt at banaliteterne ligger på lur og villigt byder sig til. Og de er vanedannende.

Kniber det med at sige "ti milliarder kroner *om året*", finder mange lynhurtigt frem til *på årsbasis*. Det er finere, synes de. Ligesådan med det præcise udtryk 'i år' som alt for nemt bliver til 'i indeværende år'. Nogen ville ærgre sig frygteligt over at stryge ordet indeværende.

Og *agenda*, hvad skal det til for? Det kan have lidt forskellige betydninger, men bruges i reglen i betydningen dagsorden som vel stadig slår til når der er generalforsamling i grundejerforeningen?

Adskillige klicheer er gået gode og hæderlige medmennesker i blodet fordi de engang er faldet for et kreativt billedsprog som senere var blevet fortærsket. De opdagede det bare aldrig. Og hvis de endelig gjorde, faldt de for en ny kliche. Måske havde de længe kedet sig over når nogen fortalte at de ville undersøge noget grundigt. Så var det forfriskende at sige *kulegrave* som strengt taget er at bearbejde jorden ved at grave dybt i den. Egentlig var der ikke noget i vejen med billedet, bortset fra at det efter en rum tid ikke længere var forfriskende. Så hed det sig i stedet at det gjaldt om at *vende hver en sten*. På en måde holder det billede også, men prøver man at se det for sig, er det måske en lille smule latterligt.

Når nogen overvejer noget, falder det mange naturligt at sige at de vil *gå i tænkeboks*. Måske endda *i tiden fremover* eller værre: *fremadrettet*. Sommetider hober trivialiteterne sig op i klynger. Er nogen slet og ret tilfreds med noget, falder det måske nemmest at gribe i kramkisten efter et mere originalt udtryk, men *hilse med tilfredshed* er det i hvert fald ikke. Og tænk på alle de tilfælde hvor nogen bliver spurgt hvad meningen er med at de har påtaget sig et tillidshverv. Det almindeligste svar som er nemmest og kortest, er også det mest intetsigende: "Fordi jeg vil gøre en forskel".

Mange af de klicheer som bruges i politiske cirkler har, måske ikke overraskende, en snert af noget usikkert og tåget. Det er forvirrende når man lejlighedsvis hører om nogen der bliver kaldt arbejdsmarkedets partnere. De er jo da *parter*. Det er også forvirrende at politikere skiftevis *melder ind* og *melder ud*. Vi aner at det betyder det samme, men man ved jo aldrig.

For bemærk at når politikere siger at de "ikke har fantasi til at forestille sig" noget, er det fordi de vil have os til at

afkode det. I virkeligheden forestiller de sig det. Det er svært at gennemskue hvad den slags manøvrer skal gøre godt for.

Vi føler os også usikre når ubehageligheder bliver sukret ind. Vi ønsker os normalt ikke afgifter; de er ubehagelige. Så virker det mærkeligt, for ikke at sige propagandistisk, med besmykkelser som *afgiftsbuketter*. Andre ubehagelige indgreb besmykkes som gaver. I 80'erne fik vi både *påskepakken* og *kartoffelkuren*, den sidste var en lovpakke af nærmest græske dimensioner. Der er også grund til at være på vagt når tvivlsomme politiske projekter pustes op med den forskønnende betegnelse *handlingsplan,* og når det går højt: *national handlingsplan*.

Floskler får mange til at føle lede ved politik. Listen over søvndyssende hulheder er lang: *begrave stridsøksen, de forhåndenværende søms princip, de lande vi plejer at sammenligne os med, de røde advarselslamper, falde på plads, få enderne til at nå sammen, havne på ministerens bord, himmelflugt* (prisernes, kursernes), *hælde noget ned ad brættet, klappe hesten, klædt på til, knække kurven, kommentere på, krisen kradser, kæden er hoppet af, lovklumper, en pose penge, problemkompleks, på forkant, på sigt, sende et signal, sidde med ved forhandlingsbordet, skridt i den rigtige retning, skyde i sænk, spiselig* (i betydningen acceptabel), *strikke sammen, sætte finger- eller fodaftryk, sætte uden for døren, tage højde for, tagselvbord, task force, ting ta'r tid, tocifret millionbeløb, toppen af isbjerget, trække i nødbremsen, vende på en tallerken, vinke med en vognstang, øretævernes holdeplads og øvelsen går ud på*.

Og der er uendeligt mange flere.

Hvortil kommer sportsmetaforerne. Får et parti en dårlig meningsmåling, bliver det *sendt til tælling* af vælgerne. Når regeringschefer i vor tid omdanner deres regeringer, siger de ikke at det er det de gør. Nej, de *sætter holdet*. Må de opgive et

eller andet, trepartsforhandlinger fx, får vi at vide at de *smider håndklædet i ringen*. Og resten af tiden har de travlt med at *give bolden op* og *stå på mål* for både det ene og det andet. De har altid *mange bolde i luften,* og nogen af dem bliver *sparket til hjørne*. Opstår en mulighed for et angreb som *ligger lige til højrebenet*, øjner angriberen en chance for at komme i *den gule førertrøje*.

De fleste er klar over at Arla er en ret stor butik, men for en sikkerheds skyld omtales virksomheden ofte som *mejerigiganten*. Danske Bank er den største herhjemme. Alligevel slipper vi sjældent for at høre den beskrevet som *bankmastodonten*. Og så fremdeles. Gillette, som bl.a. fabrikerer udstyr til barbering, hedder i presseomtaler ikke sjældent *skægmastodonten*.

Fra den ildsprudende presse har vi *afgørende fase, banen er kridtet af, blodig alvor, blød landing, droppe* (men sjældent opgive), *eksplodere* (blandt andet om forbruget af medicin, kyllingefileter og solbriller), *forhåndsfavorit* (dobbeltkonfekt yndet af sportsjournalister), *fremme i skoene, grumset valg, det gule* (eller røde) *kort*, *hektisk aktivitet, knaster* (om problemer ved forhandlinger), *magtens korridorer, narkokonge, ondt i skatten, skud i bøssen, skyde i sænk* (når forslag ikke vinder gehør) og *tikkende bombe*.

VÆR GLAD FOR DIN TVIVL

Hver tid har sine floskler, og de synes at leve længe og brede sig epidemisk. En dag burde de gøres til genstand for en nærmere udforskning, for deres smitteveje er gådefulde. Hvordan er de opstået? Hvem er smittebærerne? Hvorfor holder de sig så længe? Og hvem er i risikogruppen?

Det sidste er i princippet alle, men det ser selvfølgelig værst ud for klicheernes elskere som omfatter mange flere end politikere, nemlig det selvsikre folkefærd som aldrig leder efter ordene, men stiller sig tilfreds med det første det bedste indfald. Det er den type sproget altid flyder så let for. Mange af dem udfolder sig i triviallitteraturen og sladderbladene. Man kender dem på at de aldrig tager et usædvanligt ord i munden. De lytter ikke til nogen og slet ikke til sig selv. Nuancer ligger dem fjernt. Det gør gentagelser til gengæld ikke. Alligevel ynder de at gøre deres omgivelser nervøse ved at erklære at de elsker at "lege med sproget".

Måske var det det der foregik da en ung folketingskandidat engang afgav følgende højtidelige valgløfte: "*I min valgkamp vil jeg kæmpe for sammenhængskraft i samfundet og danske værdier. Halloween for eksempel".* Hun blev ikke valgt.

Legen med sproget går bl.a. ud på at pynte ord op med guirlander. Som da en påhitsom børsherre skulle kommentere en virksomheds indtjening. Han bekendtgjorde at 'profitabiliteten' var tilfredsstillende. Rent blær! Andre muntrer sig med overflødigheder som 'fremadrettet' og 'efterfølgende'. Og med sprogfejl, naturligvis! Som da en debattør ophidset belærte sine tilhørere om at kommunerne havde *sprunget* forliget. Den samme har for vane at bytte om på 'omgå' og 'omgås' og siger konsekvent 'forholde' når han mener 'foreholde'.

Hvad der tilsammen bringer et fyndord af den kloge (og vel snart glemte?) satiriske forfatter og dramatiker Carl Erik Soya i hu: "*Selv det nemmeste kan siges svært, og det er nemt. Og selv det sværeste kan siges nemt, men det er svært*".

Men for sprogbrugen er det svære godt. Det svære bringer os i tvivl, og tvivlen er ikke som mange tror en pinsel,

men en gave. Jo flere der kan glæde sig over deres tvivl, jo bedre. Så får vi færre unoder og med lidt held tilmed musik i sproget.

OLE MEISNER F. 1944, JOURNALIST, EFTER SKIFTENDE DAGBLADS-REDAKTIONER ANSAT I DR'S NYHEDS- OG AKTUALITETSAFDELING 1971, NYHEDSOPLÆSER OG FRA 1975 UDSENDELSESLEDER. DR'S SPROGPRIS I 1990. FRA 2000 SPROGKONSULENT FOR DR. HAR FOR DR/SYDDANSK UNIVERSITETSFORLAG UDGIVET "ORDVALGET" (2003), "HADEREN" (2004) OG SAMMEN MED EBBE GRUNWALD OG PEDER SKYUM-NIELSEN (RED.) "GODT DANSK" (2008) I SERIEN MEDIEDANSK.

ERIK NORMAN SVENDSEN

DIN STEMME TÆLLER

Som ung overværede jeg et møde på Grønttorvet i København (i dag Israels Plads), hvor den kendte amerikanske vækkelsesprædikant Billy Graham talte til mange tusinde københavnere. Hvad man end måtte mene om hans mission, var hans retoriske formåen fremragende. Hans levende stemmeføring, velgennemtænkte pauseringer og gentagelser af særlig vigtige ord og sætninger og ikke mindst hans direkte og appellerende tale til de forsamlede kunne ikke andet end skabe opmærksomhed om det, han sagde.

Talen blev simultantolket fra engelsk til dansk af en noget køligere dansk sognepræst, der nok var på linje med Grahams teologi og forkyndelse, men ikke nær havde hans oratoriske begavelse. Hvor Grahams stemmeføring var dynamisk og pågående, var præstens danske gengivelse tam og uden appel. Graham sluttede med et klangfuldt "Halleluja, amen!", som mange gentog begejstret, mens præsten efterfølgende udtalte de samme ord, så det lød som en oplæsning af børskurser og

varenoteringer. Uden at oversætte forkert blev præstens gengivelse alligevel forkert. Der var stemmen til forskel.

PROFESSIONELLE TALERE

De fleste professionelle talere befinder sig stemmemæssigt et sted mellem den karismatiske vækkelsesprædikant og den mere tørre og ulidenskabelige præst. Det gælder også politikere, undervisere, foredragsholdere og kommentatorer af så mange slags. På den ene side vil de gerne virke saglige og på den anden side skal det ikke være kedeligt. Der skal helst være overensstemmelse mellem det, der bliver sagt, og måden det siges på. Stemmen er – sammen med sætningsopbygning og forståelighed – i høj grad med til at formidle budskabet.

En af de dygtigste kommentatorer, vi har haft i Danmark, var Gunnar Nu Hansen. Han begyndte som radiokommentator ved store fodboldkampe og andre sportsbegivenheder, men blev i høj grad senere i sin karriere benyttet af de nye medium, tv. Begge medier beherskede han til fulde. Hans medrivende reportager blev fulgt af det meste af befolkningen, og ingen var mere dus med lyttere og seere end han. Også i tv var hans smukke sprog og stemme bærende. Han var et naturtalent, men han har sikkert også fået skolet sin stemme og optræden.

De fleste professionelle talere i dag optræder også i de elektroniske medier, hvor den anvendte stemmeføring går hånd i hånd med mimik og gestus. Man kommer tæt på debattøren/politikeren/kommentatoren i tv. Selv den mindste sveddråbe på overlæben registreres. Især er stemmeføringen afgørende. Hvis den talende ryster på hånd og stemme og udstråler nervøsitet, kan det ikke undgå at smitte af på

tilhørernes vurdering. Formår man at holde både hånd og stemme i ro og se roligt ind i kameraet, virker det i sig selv troværdigt." God aften! Tak fordi jeg måtte komme indenfor i stuen," indledte politikeren Viggo Starcke høfligt Retsforbundets valgudsendelse i tv samtidig med, at han så direkte på os, der sad hjemme i stuerne. Dermed havde han så godt som allerede vundet valget for sit parti.

Men man kan også tabe alt på gulvet, hvis man overdriver sine virkemidler. En råbende og gestikulerende kommentator eller interviewer kan opnå den stik modsatte virkning af det ønskede. Man må godt kunne høre, at en person er vred, men en professionel vogter sig for, at vreden ikke tager overhånd. For så har han så sikkert som amen i kirken tabt sin sag på gulvet.

OG PRÆSTEN HOLDT EN TALE

Jeg har i mit 46-årige præsteliv holdt ganske mange prædikener og lyttet til endnu flere. Langt de fleste af os taler efter manuskript og mener, at indholdet er vigtigere end udtalen. Mange præster læser deres prædiken op med mere eller mindre varieret stemmeføring, stort set uden at se på menigheden. Det behøver ikke være en katastrofe, især ikke for de kirkevante, der er vant til at lytte efter, hvad der bliver sagt, og som kender præstens måde at formulere sig på. Men tænk, hvis de samme præster turde gøre sig mere fri af manuskriptet, se på menigheden og bruge stemmen til at nå tilhørerne i stedet for at håbe på, at kirkens højtaleranlæg kompenserer den manglende retoriske formåen.

Både uddannelsesmæssigt og i det daglige arbejde med prædikener og taler til vielse og bryllup er retorikken

sørgeligt nedprioriteret. Det er mærkeligt i en profession, der lever af at formidle det levende ord. Den nærmest bevidste nedprioritering har sikkert baggrund i modviljen mod tidligere tiders alt for veltalende præster, hvor det retoriske element dominerede prædikenen. Den teologiske skarphed passer måske godt til den knappe og velforberedte form, som manuskriptet giver god mulighed for at formidle. Men i bestræbelsen på at tale teologisk markant og præcist mister man let den folkelige formidlings friere form.

SJÆLENS SPEJL

Det er ikke kun hos de professionelle, at stemmen spiller en stor rolle. Det gør den også mand og mand m/k imellem. Vores stemme røber os langt mere, end vi gør os klart i det daglige. Man siger ofte, at øjnene er sjælens spejl. Men det kan i lige så høj grad siges om stemmen. Den afslører, om vi er glade eller bedrøvede, om vi er fornøjede eller vrede. Bevidst eller ubevidst aflægger den vidnesbyrd om, hvordan vi i grunden har det, og hvad vi føler. Stemmen kan knække over af bevægelse og snære sig sammen i frygt og angst. Vi kan styre den, men kun til en vis grad. Hvis følelserne kommer i kog, kan det høres på stemmen, og det aflæses med sikkerhed af vore omgivelser. "Du må ikke være vred," kan vi sige til vores samtalepartner, fordi vi kan høre, at vreden presser på, selv om ordene måske er urbane.

Tavshed er også en form for tale, der med sin uvilje til at kommunikere højt og tydeligt taler sit eget triste sprog om manglende lyst til at udveksle erfaringer og problemer med samtalepartneren. Ja, som ligefrem vidner om, at forholdet er om ikke dødt så i alvorlig krise. "Han har ikke talt til mig i

en hel uge," klagede en ulykkelig kvinde engang sin nød til mig. En hel uge! Så var der ikke meget håb for fremtiden, mente hun.

Jeg har altid opponeret mod ordsproget: "Tale er sølv, men tavshed er guld". Jeg ville udtrykke det lige omvendt. For nok kan tavshed af og til være på sin plads, men tale er nu engang den direkte vej til at nå til forståelse med mine medmennesker. Den daværende minister Birthe Rønn Hornbech fik stor opmærksomhed, da hun for rullende kamera i 50 lange sekunder ikke ville svare en journalist, der uden aftale gik løs på hende med sine spørgsmål i gangen på Christiansborg. Rønn Hornbech er ellers ikke tavs som graven, tværtimod, men lige i den situation demonstrerede hun flot, at der er en tid både til at tie og tale.

HJERTESPROGET ER VERS OG SANG

Jeg hører til de heldige årgange, der i hele min skoletid sang morgensang hver dag, både salmer og sange. Det er en god måde at bruge stemmen på, og det giver som bonus indsigt i så grundlæggende livsvilkår som liv og død, glæde og sorg, kultur og historie, natur og årstider. I poesiens sprog kan vi give udtryk for erfaringer og følelser, som det ellers vil være vanskeligt at få frem, og den sangbare melodi fører ordene helt ind i hjertet. I sangen forenes vi med andre i et kor af stemmer, der synger samme sang og melodi, men alligevel på hver sin måde.

I kirken og på højskoler er sangen stadig i højsædet, mens fællessang i det øvrige samfund har været på retræte i snart mange år. I gamle dage sang man til arbejdet, i dag lytter man til sin egen udvalgte musik via IPhone. Den danske

sang-kondi er ganske enkelt dårlig, fordi folk synger for lidt. Men vi vil gerne, hvis vi får mulighed for det. Når så mange går i kirke juleaften, tror jeg det netop hænger sammen med muligheden for at synge julesalmer sammen med mange andre, understøttet af orgel og kor. Sangen bruser virkelig ved en sådan gudstjeneste, hvor alle aldersgrupper er repræsenteret.

Også Skt. Hans aften mødes vi i sang ved bålet og synger Midsommervisen og "Danmark, nu blunder den lyse nat". Der kræves ikke nogen stor stemme eller musikalitet for at synge med ved en sådan lejlighed. Hver fugl synger med sit næb. Det er netop charmen, og det fremmer fællesskabet. Men det er naturligvis også berigende at lytte til andres sang, hvad enten det er korsang eller solosang. Store sangere kan gennem hård uddannelse og træning blive i stand til at synge selv de vanskeligste partier i operaer ubesværet. De efterfølgende klapsalver og tilråb til sangerne taler deres eget sprog om tilhørernes begejstring og taknemlighed.

Som et lille kuriosum vil jeg til sidst nævne, at stemmen også kan snyde. Som ung var jeg en påske i Berlin og til langfredagsgudstjeneste i Jesus-Christus-Kirche i Dahlem. Den talstærke menighed sang med stor kraft med på de store tyske passionssalmer af bl.a. Paul Gerhardt, så det var ikke svært at lade sig rive med. Bag mig lød en betagende smuk kvindestemme. Jeg ville ikke vende mig om for at tage skønheden i øjesyn, så jeg nøjedes med at se hende for mig. Hun måtte være både ung og smuk, tænkte jeg. Da gudstjenesten var forbi, kunne jeg endelig få syn for sagn: en ældre diakonisse smilede venligt til mig. Smuk var hun ikke, men det var stemmen!

ERIK NORMAN SVENDSEN f. 1941, kongelig konfessionarius og knyttet til Garnisons Kirke som hjælpepræst. Biskop over Københavns Stift fra 1992 til 2009. Formand for Salmebogskommissionen 1993-2002, siden 2008 har han desuden været formand for Folkekirkens Nødhjælps Råd. Har udgivet bøgerne "Thomas Kingo, salmer og samtid", 1990, "Salmer til tiden", 2003, "Syng for livet. En guide til salmebogen", 2008 og "Fra Nørrebro til Nørregade", 2010.

HANNE BISTRUP

EN STEMME I KORET

Et sangkor består af stemmer. Hver enkelt stemme er vigtig, hvis der skal blive en smuk helhed ud af det, en helhed som både de, der synger, og de, der lytter, kan få glæde af.

Det begynder med en beslutning: Man beslutter sig for at melde sig ind. Det betyder, at man siger ja til det fællesskab, et kor er. Forude ligger utallige øvetimer, som ikke altid er lige sjove. Belønningen kommer, når slutresultatet bliver godt. Så er alle anstrengelserne pludselig glemt. Følelsen af at beherske et sprog, en stemme, en samklang med andre, det er noget, der fremmer livsglæden.

Det at synge sammen med andre handler også om at lytte, at stemme sig ind på hinanden. Hver enkelt har et ansvar for at udfylde sin plads så godt, som det overhovedet er muligt. Det fælles mål er en god oplevelse.

Al udvikling starter med en begyndelse, der vil videre. Det er omgivelsernes ansvar at støtte og opmuntre til et godt resultat. Det er vigtige byggesten i al kommunikation: At

ville, at kunne, at bruge sin stemme og at lytte til andres. Desuden spiller dirigenten en stor rolle. Det er ham, der sætter rammerne for udfoldelse, og det er der brug for. Uden en dygtig og nærværende dirigent til at styre stemmerne, bliver alt kaos. Det gælder på alle niveauer: Fra de superprofessionelle til de mest ydmyge amatører. Men hvordan udvikler man en stemme?

Vi starter alle sammen vores tid på jorden som et befrugtet æg: En lille prik, der sætter sig fast i livmodervæggen og begynder at dele sig. Først i to, så i fire, så i otte, og så går det så stærkt, at ikke engang min gamle regnelærer fra folkeskolen ville kunne følge med. Aldrig nogensinde i hele vores levetid – lang eller kort – går udviklingen så stærkt som i fostertilstanden. Hver uge har sin egen opskrift på udviklingen af nye færdigheder. I Kina regner man de 9 måneders fostertilstand med til et menneskes alder. Det synes jeg, der er god mening i.

Med til den afgørende finish inden fødslen hører sanserne. Høresansen er den af vores fem sanser, der udvikles først. Allerede i sjette måned er fosteret i stand til at skelne stemmer uden for livmoderen. De kendte stemmer, det vil sige dem, det har hørt flest gange, genkendes efter fødslen. Sammen med lugtesansen og følesansen giver det barnet et sikkert pejlemærke om, hvor og hvem det hører til. Senere bliver smagssansen og synssansen også gode hjælpere. Men lyden af stemmer og genkendelsens glæde er fosterets allerførste oplevelser af verden uden for livmoderen. Det er jo ofte sådan med videnskaben, at den beviser ting, som folk godt ved i forvejen. Det er ikke usædvanligt at se gravide kvinder stryge hånden hen over maven, mens de taler til den,

eller måske ligefrem synger for den! I Poesien er der digtet om "Moders navn" og "moders stemme" på utallige måder. "Moders navn er en himmelsk lyd".

Hvad den helt tidlige begyndelse angår, så kommer fædrene i anden række. De må acceptere, at de endnu ikke kan føde børn! Vi siger "modersmål" og "fædreland" -

sproget er det nære, landet er den ramme og den kultur, vi vokser op i. Men vi siger også "barndomshjem", og her kan fædre spille en lige så stor – måske større rolle – end mødrene. I dag er kønsrollerne ikke så klart definerede, som de var engang. Der er mange gode muligheder for "byttelege." Det er også muligt at skiftes til at være dirigent, mens to på podiet, der skændes om magten, skaber kaos.

Det lille barn bliver meget hurtigt selv en sproglig medspiller, der påvirker omgivelserne med sin stemme. Først gråden, som kan gøre ellers normale mennesker desperate. Vi hader alle sammen lyden af barnegråd og vil gøre alt for at stoppe den. En rejse kan ødelægges, hvis der sidder et barn i flyet og græder, mens et lattermildt barn kan løfte hele stemningen. Der findes ikke noget så smitsomt som humør.

Gråden er vores allerførste universelle stemme. Vi bruger den til at gøre omgivelserne opmærksomme på, at vi har brug for hjælp. Senere kommer de små pludre-klukke-bablelyde til. De fortæller, at barnet er tilfreds og har det godt. Man behøver ikke at sidde og stirre på sit barn hele tiden, man kan nemt høre på afstand, hvilken tilstand det er i. En dag smiler barnet, og pludselig sætter det lyd på smilet: Latteren er født. Det kan næsten få enhver mor eller far til at besvime af lykke. Der er ikke noget så vidunderligt som barnelatter – især når det kommer fra ens eget barn.

Det næste skridt i udviklingen er sproget, barnets eget sprog. Det slynger lyde ud, som bliver modsvaret og korrigeret af omgivelserne. Denne proces gentages i det uendelige, ofte med meget morsomme resultater til følge. Mundmotorikken udvikles til at beherske flere og flere konsonanter. Det er ikke tilfældigt, at Mor begynder med M – det gør det på de fleste sprog. Suttereflekseren er trænet i at forme læberne til et m, derfra er der ikke langt til "Mor" – "Mammy" – "Mama" – Mutti" osv. Barnet og dets omgivelser træner ihærdigt for at få sproget – eller sprogene på plads. Vi kan nemlig godt lære flere sprog på én gang. Det vigtige i sprogindlæringen er, at der er overensstemmelse mellem det talte sprog og den nonverbale attitude fra den, der taler, ellers bliver barnet forvirret. Det har endnu ikke lært at "tale med to tunger" – at sige et og mene noget andet. Men bare rolig, det kommer. Vi udvikler alle et verbalt og et nonverbalt sprog, og med tiden lærer vi at beherske de to sprog både adskilt og samlet, alt efter hvad der er brug for i situationen. På et tidspunkt i sprogudviklingen kommer den store opdagelse, at man kan lyve! Helt små børn lyver ikke, for det har de ikke lært endnu. Derfor tror de på alt, hvad andre bilder dem ind.

Min barndoms have var omkranset af en tjørnehæk. Omegnens hunde yndede at efterlade deres afføring i kanten af denne hæk. Der lå efterladenskaberne så og tørrede ind. De kunne antage mange forskellige former og farver. Nogle blev helt hvide. Mine brødre bildte mig ind, at de hvide kom fra hvide pudler. Jeg troede helt op i min skoletid på, at hvide puddelhunde lavede hvide hundelorte, og jeg blev totalt til grin, da jeg luftede min viden over for nogle klassekammerater.

Sådan nogle historier kan vi sikkert alle sammen fiske op af hukommelsens dyb fra dengang, vi troede på alt, hvad der blev sagt. Denne paradisiske tilstand varer dog ikke ved. En dag begynder barnet selv at eksperimentere med små løgnehistorier, og det kan være meget anstrengende for forældre, der hidtil har haft eneret på at lyve!

I starten er det meget nemt at afsløre barnet, fordi det talte sprog endnu ikke kan koordineres helt med kropssproget. Børn, der lyver, smiler som regel afvæbnende, for at man ikke skal afsløre dem. Skal man være troværdig, og vil man gerne have, at ens stemme bliver hørt, skal der altså være overensstemmelse mellem det, man siger og den nonverbale attitude, der ledsager udsagnet.

Selv har jeg været så heldig at få en god start i livet. Min stemme blev hørt og modsvaret på den rigtige måde i de to første, vigtige år af mit liv og videre frem gennem barndommen. Den vigtigste stemme, min mors, forstummede, da hun døde før min tre års fødselsdag, men andre tog over, og dirigenten, min far, blev tappert på podiet. Men på et tidspunkt begyndte familien langsomt at gå i opløsning. Min far vaklede og mistede lysten til at være dirigent. Jeg mistede min plads i "koret," – ja jeg mistede faktisk hele "koret" og rendte forvildet rundt i nogle år for at finde et nyt, hvor jeg kunne begynde forfra. Det var et stort tab, men det er trods alt bedre at miste noget dyrebart, som man kan mindes med glæde, end aldrig at have haft det. Min sidste roman "På Herrens Mark" handler om, hvordan et "familiekor" langsomt går i opløsning, fordi der kommer en ny dirigent, der forlanger nye melodier, som ingen kender og ingen kan finde ud af. De gamle stemmer forstummer, de duer pludselig ikke mere. Når stemmer ikke bliver hørt, bliver de tavse.

Sådanne oplevelser sætter dybe spor i et barns selvværd, som er noget helt andet end selvtillid. Selvværd er ikke noget, man selv kan skabe eller forlange at få af andre. Det udvikles gennem oplevelsen af at være en betydningsfuld og uerstattelig person for dem, man holder af. Det er en udvikling, der hænger nøje sammen med udviklingen af sprog: Oplevelsen af at blive hørt og forstået.

Selvtillid derimod får man, når man opdager, at man er dygtig til noget, når man får mulighed for at bruge sine evner på den rigtige måde. Får man ros og anerkendelse for det, man laver, så vokser selvtilliden som græs i regnvejr.

Manglende selvtillid kan behandles. Det er en mangelsygdom, der kan rettes op på.

Det kan handle om, at man er kommet på en forkert kurs og skal have hjælp til at ændre retning. Det kan man gøre hele livet igennem. Det er aldrig for sent. Der er f. eks. talrige eksempler på pensionister, der efter et langt arbejdsliv kommer i gang med noget, de virkelig brænder for og på den måde opdager nye talenter hos sig selv.

Manglende selvværd er derimod en langt alvorligere mangelsygdom, et skjult handicap som er besværligt at kompensere for. Men det kan lade sig gøre, hvis man har viljestyrke nok. Når man en dag skal ud i verden og klare sig på egen hånd, så må man genopfinde sin stemme, hvis man vil have "en plads i koret." Det er hårdt arbejde, og det er ikke alle, der klarer det. Sygdom, selvmord, spiseforstyrrelser, stoffer, alkoholmisbrug, depression – flugtvejene fra en smertelig følelse af ikke at være noget værd – er mange, og de byder sig gerne til som en hurtig, men uholdbar løsning. Det er flugtveje, der fører til destruktion og udslettelse. I stedet for må

man bruge sin stemme og kalde på hjælp. Det er ikke alting, man kan klare alene.

Når jeg går tur i gaderne i København, møder jeg af og til forvildede unge, der har udsmykket sig selv med de mærkeligste ting: Huller i huden, giftige tatoveringer og metal banket ind her og der, neonfarvet hår, der står lige op i luften som en hanekam, nogle måske med en levende rotte på skulderen. De møder mit undrende blik med trods, for meningen med hele denne selviscenesættelse er jo at få opmærksomhed. De går rundt som levende plakatsøjler og udstiller deres smerte med det ene formål at blive set og måske få chancen for at blive optaget i et nyt "kor," hvor deres stemme kan blive hørt. Måske er der til syvende og sidst en lillebitte chance for, at de møder nogen, der ser igennem alle paraderne og kommer til at elske dem for det, de er, eller som formår at kalde den personlighed frem, der var engang, før de blev mishandlet og svigtet. De er på flugt fra fortiden, og deres eneste chance i livet er at møde fremmede, der kan bekræfte dem i, at de er noget værd. Som små forpjuskede fugleunger, der er faldet ud af reden, er de måske så heldige, at de bliver samlet op og får en ny chance for at overleve.

Hvis man gerne vil have helt fremmede mennesker til at lytte til ens stemme, så kræver det virkelig gennemslagskraft. Man må have et budskab, en vision, som andre kan føle sympati for, et kunstnerisk talent, eller måske bare en udstråling, der virker dragende på andre. Det mest normale er, at man bliver hørt af dem, man er knyttet til med følelsesmæssige bånd og som derfor har en personlig interesse i, at man har det godt. Hvis den, du elsker, vælter, så vælter du også selv. Derfor er det vigtigt at tage vare på sine allernærmeste, at

overbevise dem om, at man lytter, at deres stemme tæller. Det er som om man i vores del af verden ikke rigtig anerkender den store værdi, der ligger i at være en del af en sammenhæng, at være knyttet til nogen. Den personlige frihed sættes meget højt. Man glemmer, at frihedens tvilling hedder ensomhed. Flere og flere dirigenter forlader podiet, fordi familien er blevet for besværlig. Medierne forfører os dagligt til at tro, at de mennesker, vi ser på skærmen, eller læser om i avisen, har større betydning for os end vores nærmeste. Korsang er ikke moderne for tiden, det er solister, der efterspørges. Men et kor, der udelukkende består af solister, lader sig vanskeligt dirigere. Stemmerne blæser i hver sin retning, helheden udebliver, og det er jammerligt at høre på.

Der verserer en overordnet ideologi i vores kultur, som bliver fortolket ivrigt af reklameindustriens mange prædikanter. Den handler om, at alting skal være nemt. Det er nemmere at være tilskuer end at deltage aktivt i livet. Det er nemmere at stå på sidelinien og heppe end at løbe selv. Det er nemmere at sende en sms end at tale sammen. Det er forklarligt nok. Man kommer træt hjem fra arbejde, har måske købt ind på hjemvejen, har måske været omkring en institution for at hente børn. Så orker man ikke at opsøge social kontakt. Når børnene er puttet, og der er sagt godnat, så er det fristende at slukke for mobilen og dale ned foran skærmen. Her kan man lytte til stemmer, der ikke forpligter. Man bliver godt underholdt og bemærker ikke sin egen tavshed. Problemet er bare, at vores biologi er sådan indrettet, at de evner, vi ikke bruger, visner væk efterhånden. Til sidst bliver vi små ensomme kloder, der drejer rundt om hinanden uden nogen sinde at mødes og tale ordentligt sammen.

En dag får vi måske tid nok. Så vender behovet for kontakt med vores nærmeste tilbage. Men hvis vi ikke har holdt liv i evnen til at holde kontakt, hvis stemmerne er forstummet, så kan det blive svært. De unge kommer ikke hjem og fortæller om deres problemer, hvis de ikke er vant til at blive hørt. Formålet med at være en del af et fællesskab fortoner sig i den blå luft, hvis man har mistet evnen til at tale sammen. For mange mennesker betyder det, at ensomheden gnaver, og de må ud og opsøge nye, sociale sammenhænge, hvor de kan blive en del af et fællesskab. Det behøver ikke at være et dårligt surrogat, i mange tilfælde kan det blive et værdifuldt supplement til den sparsomme familie, der alt for sjældent stiller op. Det kan måske forebygge den ensomhed, der ofte følger med god tid.

Alting starter med en begyndelse, en indmeldelse, et ja. Det gælder forelskelse, inspiration, religion, politik, social omsorg, alt. Der skal sås et frø. Derfra kan spiren så udvikle sig eller gå til grunde, alt efter omgivelsernes vilje og evne til at indgå i en støttende interaktion. Man kan endnu ikke befrugte sig selv, man må række ud mod andre for at få en udvikling i gang. Vi har alle sammen en stemme, stor eller lille, og vi skal hjælpe hinanden med at bruge den. På den måde giver det mening at være en del af en helhed, et kormedlem i et eller flere af menneskehedens mange, store fælleskor. Vi må bruge kræfter på at finde gode dirigenter, der kan styre os, så alle stemmer kommer til udtryk. Det kan være berigende at opleve dygtige solister, men uden en god, social klangbund, vil selv de største solister ende med at gå til grunde.

HANNE BISTRUP F. 1944, PÆDAGOGUDDANNET. STARTEDE PSYKOLOGISTUDIET I 1977. CAND. PSYCH 1984. ANSAT PÅ PÆDAGOGISK, PSYKOLOGISK RÅDGIVNING I HOLBÆK. VIDEREUDDANNELSE I KLINISK PSYKOLOGI OG NEUROPSYKOLOGI. EGEN PRAKSIS I 1994 MED KLINIK I KBHVN. STOPPEDE SOM PSYKOLOG I 2004 FOR AT BLIVE FORFATTER. MEDLEM AF FORFATTERFORENINGENS SENIORGRUPPES BESTYRELSE. HAR BL.A. UDGIVET DIGTSAMLINGEN "HANNES SANGE" (2010), "DELLER OG DÆMONER" (2012), NOVELLESAMLINGEN "HISTORIER FOR VOKSNE" (2013) OG "PÅ HERRENS MARK" (2014).

THORSTEIN THOMSEN

MAN HAR ET PUBLIKUM

Udover at være forfatter er jeg sanger og historiefortæller og foredragsholder. Stemmen er mit redskab. Men den sidder ikke helt alene på en pind. Den er i samspil med min krop, mine gestalter, min ansigtsmimik. Når man optræder live, udtrykker stemmen ideer og følelser i et samspil med resten af kroppen, rummets akustik, lydanlægget og… publikums reaktion.

Desværre er vi rigtig mange, der aldrig har taget timer i at stå på scenen. Jeg har ikke lært det i folkeskolen, i gymnasiet eller på universitetet, selvom jeg tog en uddannelse, der i princippet mundede ud i et gymnasielærerjob, hvor jeg resten af livet skulle stå foran en forsamling. Aldrig har jeg haft en time i det, der blev det fag, hvor jeg kom til at tjene en stor del af min løn.

Først da jeg var midt i 50'erne og kom med i en storytellergruppe, fik jeg meget direkte kritik på min optræden, tempo, stemmestyrke, diktion, udtryk osv. Det er en praksis,

man bruger i det miljø, og den burde sprede sig til andre. Men i det store og hele har jeg måtte finde ud af faget alene hen ad vejen. På scenen simpelthen.

Dette er en lille beretning om den rejse.

Jeg startede med at stå på scenen, da jeg som 19-årig kom ind i et professionelt rockband. Det var i 1969, da man havde meget store forstærkeranlæg i meget dårlig kvalitet. Jeg skulle synge, så jeg blev anbragt foran bandets mikrofon. Imellem numrene skulle der siges et eller andet. Sådan startede min talekarriere.

På et af de første job stod jeg i en sportshal. Det var på et af de her store musikarrangementer Musik og Lyd lavede, som blev forløberne til de senere musikfestivaler. Jeg havde ikke puslet nok om det brugte og noget ramponerede højtaleranlæg, bare sat det op, og uden lydprøve begyndte vi så.

Det var i en periode, hvor publikum sad på gulvet med indiske røgpinde foran sig og chillummer gående i runder. Jeg sagde, som man jo skulle, lidt mellem numrene, og en gruppe mennesker, jeg kendte, der sad forrest, begyndte at le. Det var jo inspirerende, så jeg tilføjede noget morsomt. De lo. Det gentog sig efter hvert nummer. Det gode humør bredte sig fra området foran scenen. Jeg begyndte at undre mig over, at jeg var så morsom, selv når jeg ikke sagde noget specielt begavet.

Det viste sig, at jeg slet ikke var morsom. Jo, det var jeg måske, men absolut ufrivilligt. Vi havde under transporten af instrumenterne fået skubbet til knapperne på højtaleranlægget, så diskanten var forsvundet, og lyden var blevet

mumlende og brummende. Mens jeg sang, må jeg desværre indrømme, gjorde det nok ikke den store skade. Publikum kunne alligevel aldrig rigtig forstå mit dårlige engelsk, sangen var ikke højt nok indstillet, men sanglinjernes melodi gik igennem, selvom lyden var lidt mærkelig. Men det var trods alt meningen, at man skulle kunne forstå det, jeg sagde *mellem* numrene. Men nej. De hashpåvirkede mennesker foran mig sad og ventede på, at næste sang var slut, så de kunne se mig ivrigt gestikulerende og begejstret over mine egne morsomheder stå og fremmumle noget komplet uforståeligt mudderlyd.

Først dagen efter fortalte en af mine venner mig, hvorfor jeg havde været så sjov. Jeg var fornærmet dengang, men blev senere taknemmelig for, at han fortalte mig, hvordan det lød derude i salen. Gode venner skal ikke bare være gode rygklappere.

Jeg kastede mig ud i forskellige varianter af den situation de næste fire år. Engang på en københavnsk skole trådte en lærer op mellem to numre og diskuterede noget med trommeslageren. Jeg fik at vide, at vi kunne spille dette sæt færdig, og så kunne vi pakke sammen og gå hjem. Og altså ikke spille tredje sæt. Der var foregået en diskussion mellem nogle af musikerne og lærerne i den foregående pause, men den havde jeg ikke deltaget i. Da jeg fik beskeden, blev jeg sur. Jeg sagde noget i mikrofonen, jeg helst ikke vil huske for tydeligt. Ideen var at lærerne var dumme, og at festen burde fortsætte, men det måtte vi altså ikke. Bagefter fandt jeg ud af, at lærerne havde besluttet at standse festen, fordi nogle af eleverne var blevet lovet bank af nogle rockere, der var kørt bort for at hente forstærkning.

Efter fire år havde jeg lært at indstille mit anlæg, så publikum kunne høre, hvad jeg sagde. (Senere har jeg været lidt fanatisk på det område, og i dag har jeg altid mit eget anlæg med ud.) Jeg havde også lært at passe lidt på med, hvad jeg sagde af åndssvage ting i mikrofonen. Og jeg var så småt begyndt at lære, hvorfor jeg stod på scenen. Dybest set stod jeg der ikke for min egen skyld.

Jeg stod der for at kommunikere. Som professionel var det min opgave at vide, hvordan jeg virkede på mit publikum.

De næste år udviklede jeg en metode, der handler om opmærksomhed. Når jeg stod og sang – og først og fremmest talte – til et publikum, var jeg til stede dér, hvor jeg stod. Men jeg var samtidig til stede nede blandt publikum. Jeg hørte med deres ører efter, hvad jeg sagde, og hvordan jeg sagde det.

Da jeg var omkring 30,begyndte jeg at optræde som forfatter for børn. På mit allerførste biblioteksjob stod jeg og læste op fra bøger. Jeg stod og mumlede. Nok ikke i den forstand, at jeg talte uforståeligt. Men alt det andet mumlede. Min kropsholdning, mit blik, mit nærvær.

Jeg havde i musiksammenhænge stået nok på en scene til at kunne genkende en fiasko. Og når ens publikum er børn, er det heller ikke så svært at opdage. Børn lægger ikke skjul på, at de keder sig. De begynder at snakke sammen. De slår op i en tegneserie og begynder at læse. De rejser sig op og går.

Da jeg kom hjem og så i øjnene, at der lå flere af den slags job de kommende uger, begyndte angsten at brede sig i mig. Jeg var ikke blevet hyret, fordi jeg var skuespiller eller specielt interessant på en scene over for et børnepublikum. Jeg

havde skrevet et par succesbørnebøger. Det var grunden. De venlige bibliotekarer ville gerne have forfatteren ud på biblioteket, fordi jeg skrev bøger, de mente var gode. Hvad er så mere naturligt end at læse op fra sine bøger? Men det duede bare ikke.

Jeg måtte finde på noget andet. Noget andet, men hvad?

Jeg gik hjem og lærte en hel historie udenad. Ord for ord. På det næste bibliotek talte jeg historien ud, mens jeg så på publikum, som når jeg sang. Det var bedre, men ikke specielt fantastisk. Jeg fandt så ud af, at jeg kunne forholde mig lidt mere afslappet til det litterære oplæg. Jeg kunne fortælle historien. Dette er en meget meget gammel profession, der går tilbage til Homer og endnu længere tilbage til dengang, de første mennesker satte sig i en ring om et bål et sted nede i bushen i Afrika.

Det gik bedre. Publikum lyttede. Jeg fik mine ord igennem. Jeg varierede tempo og holdt pauser, som jeg efterhånden fandt ud af, hvor skulle være. Men ikke altid. Nogle gange var publikum bare ikke særlig oplagte på en skolefredag et par timer før weekend. Så blev jeg ramt af svag panik. Jeg begyndte at tale højere, at le mere, at svinge med armene og… at tale hurtigere. Det er en fælde, jeg stadig kæmper med. Det virker, det gør det, men det bliver også meget hurtigt til manerer og råbende klovn på slap line. Inderligheden og en bestemt form for nærvær forsvinder. Hvis man taler hurtigt på den måde, kan det være svært at høre sit publikum.

Da jeg var 35, var jeg på en fire ugers musikturne på skoler med tre jobs hver dag. Jeg blev forkølet, fik strubekatar og mistede stemmen fuldstændig. Jeg måtte holde en pause på

et år, men stemmen blev aldrig som før. Jeg spørger mig selv, om det kunne være undgået, hvis jeg havde fået noget stemmetræning i min ungdom. Det kunne det nok.

Det sværeste publikum, jeg har optrådt for, var i Norge. For nogle år siden blev jeg hyret som gæsteforfatter i Hå kommune, som udgør den sydlige del af Jæren. Jeg skulle rundt på skoler og optræde for klasser mellem første og femte klassetrin. Nu viste det sig, at i Norge er første klasse faktisk første klasse og ikke nulte klasse som i Danmark. Det var altså norske børn på seks år. Jeg havde mange første klasser. Og alle skoler i Hå kommune er nynorske skoler. En ting var det pinlige faktum, at jeg ikke kunne forstå, hvad de sagde. Noget andet var, at de havde svært ved at forstå mig. Og det var endnu værre.

Min diktion ændrede sig pludseligt. Jeg talte meget tydeligt og klart dansk. Det kommer man langt med i Norden. Dansk er et sprog med mange sammentrækninger. Hvor man på skandinavisk siger noget i retning af *baka en kaka,* siger vi *baen ka*. Men man kan jo vælge at sige *bage en kage* med et blødt, men tydeligt g. De 6-årige kunne hænge på… men kun i fem minutter. Så blev det for anstrengende for dem. Heldigvis havde jeg min guitar med, som jeg kunne bruge som en slags pauseinstrument, så de kunne slappe af i hjernerne og synge lidt med, inden forfatteren igen begyndte at fortælle på sit mærkelige sprog.

Mit problem med at tale hurtigt er jeg aldrig rigtig kommet over. Jo mere nervøs, jeg er, desto hurtigere taler jeg. Jeg prøver at arbejde med det, men det går ikke altid så godt.

Det værste er, når publikum er et stykke over pensionsalderen, og de ikke hører så godt. Så skal man ikke talte for hurtigt. Man skal give sig tid. Men de fleste publikummer accepterer faktisk, at man giver sig tid, bare man har noget fornuftigt at sige.

Lige meget hvilket publikum jeg står over for, lige meget om jeg holder foredrag, spiller på min guitar eller er historiefortæller, lige meget om jeg er hyret for at være klog eller morsom, – arrangørerne vil helst have, at man er begge dele – altid forsøger jeg at huske den lektie, jeg lærte i mit første rockband. Jeg står ikke på scenen for min egen skyld. Jeg står der for at kommunikere. Og som professionel er det min pligt at vide, hvordan jeg virker på mit publikum.

Jeg skal ikke kunne sige, om det virker, men selv er jeg ikke til stemmeopvarmning, selvom jeg har haft problemer med stemmelæberne. Jeg ryster heller ikke med armene og siger afslappende lyde som brrrrr, som nogle af mine kolleger gør, før de går ind på en scene.

Men jeg tror i høj grad på, at det at stå på en scene eller talerstol eller det at stå og undervise og bruge sin stemme og sin krop og sit nærvær, er noget, man kan lære, og noget man *bør* lære. Vi skal ikke lære at gøre det på samme måde alle sammen. Men vi kan hjælpes til at finde og forbedre den stil, vi optræder med.

Stand up'ere, foredragsholdere, tv-værter, præster, sangere, skuespillere, forfattere på en talerstol, undervisere, for alle os gælder det, at publikum for det første skal kunne høre og forstå det, vi siger, for det andet skal have en eller anden sympati med os, og for det tredje kan mærke, at vi gerne vil høres af netop dig.

Vi må lære vores virkemidler at kende, vores krop, vores mimik, vores koncentration, den teknologi, vi bruger som f.eks. forstærkeranlæg og smarte tavler, og først og fremmest vores stemme og de ord, vi vælger foran vores publikum.

Man må kunne lære det på en bedre måde end gennem sine fiaskoer.

THORSTEIN THOMSEN F. 1950, FORFATTER OG CAND.MAG. TIDLIGERE ROCKSANGER I BANDET CHARLATAN. HAR SKREVET 100 BØRNEBØGER OG SYV ROMANER TIL VOKSNE, BL.A. BESTSELLEREN "SNE PÅ HENDES ANSIGT" (2008) OG SENEST "ROCK HUDSON SKAL IKKE DØ I UKRAINE" (2011). HAR MODTAGET EN RÆKKE PRISER OG FÅET TRE AF SINE BØGER FILMATISERET. SKREV MANUSKRIPTET TIL FILMEN "FARLIGT VENSKAB" (1995).

ORLA HAV

FORMER VI SPROGET ELLER FORMER SPROGET OS?

Opfordringen til at reflektere over det sprog som vitterligt er vi politikeres væsentligste redskab tændte på en eller anden måde. Bag opfordringen til at skrive under titlen: "Din stemme tæller" stod Modersmål-Selskabet.

Dette indlæg bliver absolut ikke nogen akademisk gennemgang af relationerne mellem elementerne i overskriften; men højst nogle personlige refleksioner, der er forsøgt samlet på baggrund af et mere end halvgået liv.

Når jeg har skullet indkredse de værdier, der har påvirket mig til at blive den jeg nu er blevet, så træder en central figur fra min barn- og ungdom frem – min bedstemor. Hun blev på mange måder den voksenperson jeg mest markant og bevidst har ladet mig præge mest af.

En stovt husmandskone fra Han Herred, fra et småkårshjem med mange børn, tidligt ud at tjene som pige i huset

med pligt til at deltage i det forefaldende arbejde på en gård. Ingen lang uddannelse; men præget af respekt for at uddannelse betød noget for den enkelte og for samfundet.

Hvor blev formidlingen af værdier, sprog og normer så formidlet?

Ja, det blev de ikke mindst når det lykkedes vi børn at få bedstemor til at fortælle om sin vej gennem tilværelsen, om aftenen når den enlige lampe i stuen var tændt, så kunne det ske at vi kunne få fortalt uddrag af bedstemors livshistorie.

En af historierne drejede sig om da hun meldte sin ankomst til et nyt sted, hvor hun var blevet "fæsted", dvs ansat som pige i huset på en gård for et halvår løbende fra 1. maj til 1. november.

Hun blev af konen i huset instrueret om en arbejdsopgave og fik kontrolspørgsmålet: "Kan du gøre det?" Min dengang unge bedstemor, vel ca. 14-15 år svarede på sit "Han Herredske": "A ka da gør'e så godt som a kan?" hertil fik hun reaktionen "Det er ikke godt nok, det skal være som det skal være." Altså norm og standard blev der ikke gået på kompromis med.

Sådan kan man naturligvis også stille krav til børn og unge; men det er vel iklædt en mere moderne sprogdragt i dag, når vi bevidst forsøger at lægge det ind i vore uddannelser.

For bedstemor blev det en bevidst øjenåbner for de krav vi skal honorere i tilværelsen og hun efterlevede det livet igennem ved at være dygtig og myreflittig med det der gjaldt, nemlig at sikre indkomst til familiens forsørgelse under små kår.

Når det gælder formidlingen og vilkårene for den, så er det jo ganske anderledes for nutidens børn. Finder vi stadig muligheden for at have "hul igennem" mellem generationerne? Selvom bekymringer er som gyngestole, de holder en beskæftiget, men fører ingen steder hen, så kan man godt reflektere over sådanne!

Får vi skabt rum for at de opvoksende generationer kan blive beriget med tildragelserne og historierne mellem generationerne?

For mit vedkommende har disse fortællinger været med til at give værdier og holdninger, hvilende på opsparing gennem generationer.

Udtrykt på en anden måde, så er de sproglige formidlinger med til at skabe rod og fundament for børn og unge i en tilværelse, der på mange måder rummer risiko for at vi bliver fritsvævende og uden bevidsthed om at vores liv hviler på et sæt af forudsætninger, der er oparbejdet af generationerne forud for os!

De ændrede vilkår for formidlingen står vel skarpest i vores høje prioritering af at ville underholdes gennem TV og andre flygtige medier, der sjældent stiller skarpt på det enkelte menneske og hendes eller hans helt særlige placering i generationernes kæde.

Når jeg nu forfalder til denne skepsis, så er det måske ikke helt retfærdigt, for nogle af de ret populære udsendelser i TV er jo netop formidling af det der ligger forud, her tænker jeg på Søren Ryges fantastiske formidling af både natur og kultur gennem sproget og på programmet "Bonderøven", der opererer i samme felt, her med vægt på den håndværksfaglige grundelementer.

Desværre er disse udsendelser i skarp konkurrence med masser af amerikaniseret underholdning, der ikke stemmer sindet til høj grad af eftertanke.

Et andet vilkår er at generationerne i dag lever langt mere adskilt og skarpt opdelt end tidligere. De unge drager mod de største byer og afskærer dermed også fysisk muligheden for det lærende mødested mellem generationerne. Ja, og så er vi, den moderne tids bedsteforældregeneration, lige så fortravlede som de unge blot med vore prioriteringer!

Tilbage til de sproglige udsagn, der har været med til at forme min tilværelse og dannet grundlag for overvejelser over forsyndelser mod disse!

Det miljø jeg er rundet af vil vel af mange blive betegnet som ordknapt eller tillukket. Det var en værdi at kunne være konstruktivt stille sammen.

Om dette, for en politiker så vanskelige felt, har jeg to sprogblomster. Når en person skulle karakteriseres, så husker jeg disse to udsagn: "Ja, haj ær så'n jen der gjaen wel høer sæ siel snak." Her skal understreges at det bestemt ikke var nogen velanskrevet dyd at høre til blandt personer, der gerne vil høre sig selv snakke!

Her var den løftede pegefinger i forhold til at stikke næsen for langt frem eller i sky!

I forhold til min egen tilværelse og jobs, så har det da mere end en gang kaldt på refleksioner: Efterlever du nu den dyd, som min gamle bedstemor formidlede. Det er i al fald svært, når man får uddannelse og job som lærer, hvor det jo i

mange sammenhænge handler om at "stikke næsen frem" for at skabe rum for oplevelse og formidling af undervisningsstof. Endnu værre er det som folkevalgt at overholde denne uskrevne leveregel, der jo ligger som en del af opdragelsen.

Måske ligger her en del af nøglen til at forstå de egnsforskelligheder, der ligger i sprog og adfærd. Det siges jo ofte om vi nordjyder, at vi ikke frådser med ord eller superlativer, høj ros kan jo f.eks. formuleres som "Det kunne være værre." De store ord er der jo ingen grund til at fyre af i flæng, måske kommer der senere en situation, hvor det ville være rart at have dem i beredskab. I forbindelse med mit hverv som medlem af Folketinget færdes jeg naturligvis ofte i hovedstaden og bliver her ofte konfronteret med den tilsyneladende store forskel, der er mellem landsdelenes valg af tillægsord, når vi skal karakterisere en situation. Det smiler vi ad og konstaterer at vore sprogtraditioner er forskellige. I forhold til pressen, som jo naturligt er den store sprogformidler, er det vanskeligere at stå fast med sine sproglige forankring, da specielt den æterbårne presse- og underholdning ofte rutter med sprogbilleder og tillægsord.

Hvis nu denne bagage om "at høre sig selv snakke" ikke skulle være tilstrækkelig, så indgår en anden sprogblomst i min opdragelse. Endnu en gang er det min bedstemor, jeg forbinder med formuleringen; men den er langt mere udbredt og anerkendt end blot en enkeltperson. Udsagnet lyder: "Ja, fedt flæsk og store ord sidder ikke fast i halsen." Endnu en måde at pille storskrydere ned på og selv om der er forskel på retningen for det fede flæsk og de store ord, så er meningen umiskendelig.

Der hvor jeg fik min sproglige opdragelse er det bestemt ikke en dyd slå om sig med store ord.

Gennemslagskraften af budskabet er i højere grad knyttet til om der er tillid til om afsenderen er til at regne med og har nogle ordentlige dyder for sin tilværelse.

Alene disse to sproglige udsagn bevirker, at jeg har det ganske svært ved en af de nye tendenser inden for journalistikken og specielt den politiske af slagsen.

Hvis jeg prøver at teste mine to sprogudsagn op mod Clement Kjersgaards debatform på TV, så er jeg nærmest løbet skrigende bort. En debatform, der i den grad lægges i en toneleje, det er svært at kapere og med en grad af selvcentrering af journalisten eller studieværten passer slet ikke til mine "medfødte" sproglige normer, hvor fokus er på ordentlighed i formidlingen og indholdet. Hvor er dialogen, viljen til at lytte til modparten, der i disse programmer er gjort til en mellemting mellem en modstander i en sportskamp og en statist, som skal sætte fokus på studieværtens fortræffeligheder.

Den måde vi debatterer så afgørende spørgsmål som hvad vi vil med det samfund vi er en del af og så heldige at leve i en tradition, hvor vi som befolkning spiller en rolle, burde have andre spilleregler end dem der gælder for dækningen af en fodboldkamp.

I sportsjournalistikken handler det jo rigtig meget om at opdyrke kampstemningen og dække udfaldet med en vinder og en taber.

Politik og journalistik er alt for vigtige emner til dækning efter disse to ret snævre kriterier. Hvor har vi pladsen

til fordybelse, dialog, formuleringen af fælles ønsker for det samfund vi er en del af. Disse emner forsømmes og glemmes i den forhastede og forcerede ensporede nyheds- og underholdningsjournalistik.

Kan vi så undvære journalistikken, nej, på ingen måde; men vi burde være mere kritiske i forhold til den og dens valg af metoder og fremstillingsformer.

Hvor får vi så skabt grundlaget for børns sproglige udvikling, hvor det jo kan gå så grumme galt som i mit tilfælde at bagagen slæbes med livet igennem?

Først og fremmest er det en afgørende nødvendighed at de voksne i børnenes tilværelse aktivt bidrager til sprogudviklingen. Fortælling, højtlæsning og sang er gode fællesoplevelser der knytter bånd mellem afsender og modtager.

Indholdet i sprogopdragelsen i de nære relationer har en bred palette; men det siger sig selv at opbygningen af tillid mellem den voksne og barnet er helt nødvendig.

En anden facet er formidlingen af at barnet ikke er frit i luften svævende; men resultat af familie- og slægtsskab bundet sammen af historiske forhold, som indebærer tætte relationer. Selv om jeg ikke er opvokset på det lille husmandssted, der var mine bedsteforældres livsprojekt, så har jeg en klar fornemmelse af livsvilkårene for min slægt og det har i høj grad præget mine overvejelser om tilværelsens mål.

Naturligvis skal alle de voksne i samfundets pasningsordninger for børn bidrage til sprogudviklingen; men det må nødvendigvis være et professionelt supplement til den familiebaserede sprogindlæring, der jo hviler på gensidige følelser og netop ikke professionalisme.

Skolen forbindes naturligt med den store indsats for sprogindlæring og -beherskelse og det naturligvis med god ret; men hvis der ikke er skabt et forsvarligt fundament i den tidlige barndom, så er det en svær opgave for skolen, der risikerer at støde på grund og resultatet heraf er at børn ikke opnår den uddannelse de burde have fået i egen og samfundets interesse. Til underbygning heraf tjener oplysningen om at alt for mange forlader skolen med mangelfulde læsefærdigheder og at alt for mange unge falder fra i ungdomsuddannelserne.

Udbredningen af sprogbeherskelsen er skolens naturlige opgave og den løses på mange måder rigtig godt, selvom vi må konstatere at de unges mestring af sproget påvirkes af mange andre kilder. Musik, sang, ungdomskulturer, gruppesprog og alle medierne for blot at nævne nogle. Det er rigtig godt at det forholder sig således for vækstlaget i sproget tilhører i høj grad de unge, der som aktive sprogbrugere ofte også er fornyerne af sproget. Når vi benævner noget som værende "fedt", så er der jo ikke tale om indhold i fødevarer, men et tillægsord for noget som er ud over det sædvanlige. Ordet "codylt" ligger vel i samme genre og måske er det en grad ekstra i karakteristikken af en hændelse.

Dette blot for at fremhæve et par eksempler på at sprogets fornyelse og udvikling i høj grad formes af de unge og at det er en kvalitet at åbne sproget for sådanne sprogblomster.

Hermed håber jeg at have stemt sindet til eftertanke om problemstillingen: Former vi sproget eller former sproget os! Et endegyldigt svar findes vel ikke; men det afgørende er at vi er bevidste i vores brug af sprog og modersmål, det sikrer inklusion og beherskelse af tilværelse og samfund.

ORLA HAV f. 1952 i Nørresundby, mf, studentereksamen fra Nørresundby Gymnasium og lærereksamen fra Aalborg Seminarium. Lærer i folkeskolen og på teknisk skole 1976–1998. Medlem af Nordjyllands Amtsråd 1983 – 2006. Medlem af Regionsrådet for Nordjylland 2006–2007. Amtsborgmester/regionsrådsformand 1998 – 2007. Medlem af Folketinget 2007 – formand for Folketingets Børne- og Undervisningsudvalg. Fødevare- og landbrugsordfører for Socialdemokraterne. Far til fire! Har udgivet bogen "Det blev mit liv" i 2008

PETER SKAARUP

HUSK OPTIMISMEN

Hvis der er noget, jeg elsker, så er det en fantastisk filmtale. Den, hvor én person holder en passioneret tale, så de små hår rejser sig på armene. Jeg tænker på filmtaler som Al Pacinos forsvar for de uvorne drenge i "En duft af Kvinde", Matthew McConaugheys afsluttende tale i retssagen i filmen "A Time to Kill" og Charlie Chaplins gribende appel om menneskelighed i klassikeren "Diktatoren".

I de taler siger filmens karakter gennem en dygtig skuespiller det helt rigtige på den helt rigtige måde. Det er formidabelt at overvære, og man glemmer helt, at det er en film. Men det er det jo. Og derfor skal man som taler/kommunikator lade være med at sammenligne sig med dem. En filmtale kan tages 1000 gange, indtil den sidder i skabet. Det kan en tale i den virkelige verden ikke.

Så er der talere som Nelson Mandela, John F. Kennedy og Tony Blair. De står for mig, på hver deres måde, som sublime talere. De holder/holdt taler, så man ikke kunne lade være

med at lytte og lade ordene flyde ind til hjertet. Men de er så også blandt verdenshistoriens bedste talere, så dem vil det nok heller ikke være helt fair for én selv at holde sig oppe imod. Jeg kan dog garantere for, at uanset hvor meget taletalent de blev født med, så har det krævet hårdt arbejde at blive så god.

For det er den gode nyhed. Selv om man måske ikke er den fødte taler, så kan man gennem hårdt arbejde og øvelse gå hen og blive helt hæderlig til denne ædle disciplin. Sært nok er det ikke noget, vi har særligt fokus på i Danmark. Helt anderledes er det i for eksempel USA. Selvfølgelig findes der herhjemme retorikere, retorikstuderende og andre, for hvem det at holde gode taler er en videnskabelig disciplin, men for det meste er holdningen til taler sådan lidt, at det enten kan man, eller også kan man det ikke. Det er forkert, og jeg vil gerne her fortælle lidt om, hvordan jeg arbejder med taler. Ikke at jeg selv på nogen måder er en gudbenådet taler, men det er netop pointen. Jeg faldt ikke i gryden som spæd og har netop derfor haft meget fokus på, at jeg skulle udvikle mig som taler. Og jeg kan sagtens blive bedre, og arbejder hårdt for det. Men her vil jeg altså tillade mig at give nogle råd baseret på de erfaringer, som jeg har gjort mig gennem mange år i politik.

Først og fremmest er der jo min stemme. Den er vigtig. For hvis den skiller sig for meget ud på den ene eller på den anden måde, så er det dét, som tilhørerne lægger mærke til. De tænker måske, "han har godt nok en sjov stemme" i stedet for at lytte efter, hvad jeg siger. Fra naturens hånd har jeg fået en dyb stemme, der har den fordel, at en sådan virker troværdig (det har jeg hørt fra andre), hvilket selvfølgelig er en god ting. Men den har så givet mig den udfordring,

at jeg, hvis jeg ikke arbejder med det, hurtigt kommer til at lyde monoton. Og det duer jo ikke, at man med en dyb og brummende stemme på det nærmeste luller tilhørerne i søvn. Det forsøger jeg så at kompensere for ved løbende at skifte toneleje og talehastighed. Det giver talen en dynamik, som i øvrigt er vigtig, uanset hvordan ens stemme så ellers er.

Dernæst er der den vigtige forberedelse. Hvor og hvornår finder talen sted? Hvem sidder på tilhørerrækkerne? Hvad er de interesseret i at vide? Hvordan skal de have budskabet serveret? Der er nu engang stor forskel på, om jeg skal holde festtale for partiets ungdomsafdeling, eller om der, hø-hø, er "tale", om et arrangement i en nordsjællandsk Rotary klub. Det handler om at sætte sig grundigt ind i sagerne, og her er jeg så heldig, at jeg har muligheden for at få lidt hjælp til den del. Jeg beder kort sagt nogle om at lave lidt research for mig. De hjælper så med at skaffe facts, input og de andre ting, der udgør ingredienserne i en god tale.

Og så er der humoren. Der skal helst være lidt til latter-musklerne. For det løsner op og er med til at skabe en god og åben atmosfære. Ofte er det også sådan, at jeg starter med et oplæg om et bestemt emne, der har karakter af en tale, og så er der mulighed for debat og spørgsmål bagefter. Hvis oplægget/talen så er dybt alvorlig fra start til slut, ja, så er der en risiko for, at folk ikke rigtigt føler sig trygge ved efter-følgende at stille et spørgsmål, og det duer jo ikke. Men det der med at være sjov, det er slet ikke nemt. Og det er endnu sværere at sætte på formel, for som Storm P. sagde: "Humor er det, man mangler, når man prøver at forklare, hvad det er." Igen handler det om at gøre sit forarbejde ordentligt. Man skal have styr på, hvem modtagerne og hvad situationen er.

Hvis man for eksempel skal holde tale for en flok fyringstruede bornholmske slagteriarbejdere, så er det ikke nogen god idé at bruge den gamle vits med: "Hvorfor er der så mange frisører på Bornholm? Fordi det er en klippeø!" Til gengæld kan denne fint gå på en dejlig sommerdag på Folkemødet, hvor man overordnet taler om mulighederne for at skabe beskæftigelse i de såkaldte yderområder, som Bornholm jo må siges at være en del af.

Hvis jeg holder tale i venners eller bekendtes lag, og det gør jeg tit al den stund, at man lærer mange mennesker at kende gennem så mange år i politik, så gør jeg meget for at gøre talen personlig og dermed vedkommende. For eksempel har jeg holdt en festtale for DF Ungdom, hvor jeg gjorde meget ud af, at talen netop handlede om dem og alle de gode ting, som de har gjort. Desuden fik formanden en masse personlig røg af den slags, som man selvfølgelig kun skal bruge, hvis man er i nære venners lag, som kan tage den slags. Så altså med humor: Situationsfornemmelse er vigtigere end noget andet.

Skal man holde en personlig tale for en ven eller et par, så kan det i øvrigt være en god fremgangsmåde simpelthen at sætte sig ned og lave en tidslinje for dem. Hvad har de lavet gennem tidens løb? Den historie kan man så fortælle kronologisk gennem nogle sjove anekdoter, en udviklingshistorie der så gerne på en anderledes måde fortæller historien om den pågældende person. Altså, man siger ikke, at "X er vedholdende" eller "X er sjov". Man viser det gennem flere små og sjove historier.

Det var så lidt gode råd til, hvordan man konkret kan forberede sig på at holde en tale. Men der er også noget andet, der er vigtigt: At man har noget på hjerte. Det gælder

selvfølgelig især politikere, men det gælder nu også alle andre. For eksempel er det forhåbentligt de færreste erhvervsledere, der holder en tale udelukkende med tal om, hvor godt virksomheden klarer sig i år i forhold til året før. Virksomheder, hvis eneste formål er overskud, kommer ikke særligt langt. Der skal være et fundament og et værdiformål.

For Dansk Folkepartis vedkommende er vores røde tråd vores start, og hvordan vi hele tiden arbejder for at følge op på den. Vores historie er på mange måder en udviklingshistorie om, hvordan vi blev født ud af Fremskridtspartiets kaos og er blevet til det, som partiet er i dag. Historien om Fremskridtspartiets kollaps er blevet billedet på, hvordan vi IKKE skal gøre. Noget som jeg gjorde en del ud af i min tale til Dansk Folkepartis årsmøde i 2013. Historien om os er så, og sådan bliver det forhåbentligt ved med at være, succeshistorien om et parti, som mange dømte som en døgnflue, i konstant fremgang og konstant udvikling.

Begge dele har vi opnået ved at holde fast i vores udgangspunkt og vores grundlæggende værdier.

Grundlæggende har vi den faste tilgang til tingene, at vi ikke er imod noget, vi er for noget. Det er en rød tråd, som både partiet og jeg holder fast i, og som jeg vil råde enhver til også at gøre. For enhver bestræbelse, der udelukkende bygger på at være imod noget, er dømt til at mislykkes fra start. Det er der mange eksempler på, og jeg vil da ikke undlade selv at gøre opmærksom på det hedengangne "Ny Alliance", hvis medlemmer tilsyneladende havde ét eneste punkt til fælles, og det var, at man var imod Dansk Folkepartis udlændingepolitik. Den slags kommer man ikke langt med.

For det handler om at gøre en positiv forskel. For mig står O'et, som er Dansk Folkepartis bogstav på stemmesedlerne, for optimisme, og det er vel i bund og grund også det, som jeg altid forsøger at tage med mig, hvor end jeg går, og hvor end jeg taler. At huske optimismen er nok i virkeligheden det bedste råd, som jeg kan give.

PETER SKAARUP F. 1964 I ÅRHUS, TEKNISK KONSULENT I DSB BFRA 1986–1990, DEREFTER POLITISK KARRIERE, FØRST I FREMSKRIDTSPARTIET OG FRA 1995 SOM MEDSTIFTER AF DANSK FOLKEPARTI. VALGT TIL FOLKETINGET I 1998. NÆSTFORMAND I UDVALGET FOR UDLÆNDINGE- OG INTEGRATIONSPOLITIK OG I RETSUDVALGET.

CHRISTINE ANTORINI

DU HØRER POLITIKEREN, DU SER OG TROR PÅ

De første mange år som politiker – helt tilbage fra jeg meldte mig ind i SFU i 1981 og langt op i min tid som næstformand og MF'er for SF i 1990'erne – skrev jeg grundige dispositioner eller hele sætninger som talepunkter. Gerne også på en powerpoint, da den kom til. Det blev jeg ikke en særlig god taler af. Jeg blev bundet af mit manuskript og en disposition, der fungerede inde i mit hoved. Men som ikke nødvendigvis fungerede i praksis. Jeg har altid holdt af at skrive og har været en del af holdningsdebatten i en årrække både som medforfatter til politiske samfundsbøger og egne artikler i medierne.

Ord på skrift falder mig let, og jeg nyder at kunne arbejde med sproget, ligesom det er mig en stor fornøjelse at skrive sammen med eller læse tekster af andre, som skriver sprogligt lækkert. Med det mener jeg en sproglig fornemmelse, gode eller overraskende sprogbilleder, personlighed i udtryksformen – og som et ekstra plus, hvis man også kan

lide at anvende næsten glemte ord, som umiddelbart kan virke gammeldags, men som giver en skøn sproglig variation. Gamle ord som at være 'kålhøgen' eller en 'ronkedor' er eksempler på to gode ord, der i den grad stadig har nutidig betydning også i det politiske sprogunivers.

I en periode meldte jeg mig ud af det politiske, da jeg forlod SF og først blev sekretariatschef i Forbrugerinformationen og siden vært på Deadline på DR2. Det sidste sted fik jeg træning som vært, men oplevede igen – på trods af medietræning – at jeg ikke fungerede overbevisende nok, når jeg stod for den del, der havde med nyhedsoplæsning at gøre. Det på trods af, at der var arbejdet med ord og præcision i de tekster, jeg skulle læse op. Jeg havde trænet forinden. Men man kunne ikke helt mærke mig som vært på trods af de velvalgte ord.

Da jeg vendte tilbage til den politiske scene, først som medlem af Socialdemokraterne og siden som MF'er igen i 2005, var jeg klar over, at jeg var nødt til at ændre strategi. Jeg kunne mærke, jeg fungerede bedst både i diskussionen og talen løsrevet fra manuskript. Det gjaldt både som vært, når jeg havde en gæst i studiet, hvor min opgave var at slå ørene ud, være i diskussionen og bringe emnet videre, så man blev klogere på indholdet. Her havde jeg ikke manuskript men stikord. Eller i min egenskab af at være debattør i en politisk diskussion. Her havde jeg heller ikke manuskript og oplevede at fungerede meget bedre – eller rettere sagt – autentisk. Man kunne mærke mig som person med engagement, og ikke bare som person med de rigtige ord.

Det første gode råd, jeg fik, var, at jeg skulle stoppe med at bruge PowerPoint, når jeg skulle holde oplæg, men bare

bruge mine PowerPoints som mine egne stikord. Det var min første frigørelse af ordene. For jeg havde jo stadig det politiske emne og dermed de ord og vendinger, jeg havde tænkt over. Men hvis jeg kunne mærke, at jeg blev inspireret undervejs i mit oplæg til at gå lidt i en anden retning, vende min argumentation eller bruge et bedre billede eller eksempel, kunne jeg bare gøre det.

Eller sagt med andre ord: Min forberedelse skulle kunne bruges sammen med min intuition for dels den forsamling af tilhørere, der var i salen, dels turde lade mig inspirere undervejs til at ændre i mit oplæg, hvis det ville gøre min samlede tale eller oplæg bedre for tilhørerne.

Det andet gode råd, jeg fik noget tid efter, var alene at arbejde med hovedbudskaberne i det, jeg ville sige og så turde hvile nok i min intuition for forsamlingen og dermed også formen for talen, når jeg stod foran forsamlingen. Eller sagt med et af de kendte politiske udsagn: "Where's the beef?" Det skulle mine stikord bygges op om, og så kan bøffen derefter tilberedes på mange forskellige måder. Ligesom en tale retorisk kan tilberedes på mange måder.

Men sagens kerne er kernen for mig for enhver god tale. Folk kan mærke, hvis man har noget på hjerte. Et budskab. Hvis man tror på det, man siger. At der er overensstemmelse mellem det, man hører, og det, man ser. Et levende, engageret menneske der vil noget.

Hvis man så oven i købet behersker gode sprogbilleder, en retorisk velopbygget tale og en sikker fremførelse, er det kun et ekstra plus. Men først som sidst lever sproget ved, at man tror på den person, der taler. At personen har noget på hjerte, og ordene understreger det autentiske ved personen.

Derfor var vejen for mig at give slip på 'formen': Det udskrevne talepapir. De udtænkte sproglige vendinger. De politiske sprogbilleder. De mange PowerPoints. Og i stedet tro nok på kernen i indholdet som afsæt for det talte ord.

I den politiske verden bliver der brugt mange ressourcer på medietræning, ligesom der bliver arbejdet med budskaber og ord, der kan karakterisere, dæmonisere, eksemplificere osv., alt efter hvilket ærinde man er ude i. Sådan har det været gennem alle tider, hvorfor jeg også synes, det er helt overdrevent med snakken om 'spindoktorer', der skulle styre hele den politiske kommunikation nu om stunder. Spindoktorer, rådgivere, taleskrivere, osv. har eksisteret gennem alle tider som et fornuftigt supplement og støtte til ledere i toppen af magten i forhold til at rådgive om både politisk substans og vinkling af budskaber. Uanset om det er den politiske top, toppen af erhvervslivet eller andre steder med magt.

For mig har det givet god mening at genlæse den klassiske retoriks grundpiller. Der er intet nyt under solen, men nogle gange skulle vi måske bare huske, hvad man i århundreder har vidst: I den klassiske retorik starter man med at spørge om, hvad der er den mest overbevisende side ved min sag? Eller sagt med andre ord 'vinklen' på sit budskab. Og som forudsætter, at man kan give et meget præcist svar på: "Here is the beef!" Først herefter går man i gang med at organisere og disponere sin sag.

Hvordan anskueliggør jeg det, jeg gerne vil sige? Og hvordan får jeg sagt det med de bedste ord? Med etos, patos og logos. Dernæst skal man arbejde med at huske argumentationskæden. Og først til sidst arbejder man med selve fremførelsen. Men ofte går man til det i omvendt rækkefølge i

dag. Man starter med fremførelsen og når ikke altid til sagens kerne. Budskabet og vinklingen. Men det er her, at hele meningen med politik er: At vi deler os efter anskuelser og arbejder for at forbedre den verden og hverdag, vi er en del af ud fra vores værdier og anskuelser.

Jeg ved, at jeg er bedst som taler og oplægsholder, når jeg har budskabet, vinklen og konkrete og billedrige eksempler på budskabet som fundamentet i det, jeg vil sige. Mærker forsamlingen. Og taler til dem med det budskab, jeg har på hjerte.

Hvad jeg oftest hører fra publikum er, at de kan lide mit engagement for sagen, når jeg fortæller. Det er budskabet, jeg har på hjerte og ikke på ordet. Andre politikere finder deres vej til en stemme, der lægges mærke til.

Jeg kan huske, at den tidligere Venstre-leder Uffe Ellemann-Jensen, der var kendt for virkeligt gode og overraskende ordbilleder i debatter, engang fortalte, at de kom på baggrund af meget grundig forberedelse. Han kunne bruge lang tid på at tænke over, hvordan han kunne udvikle lige præcis det sprogbillede, der gjorde hans pointe knivskarp – eller bruge en illustrativ gimmick, som da han hev sine bukser op og viste sine blå Europa-sokker med stjernerne på i en tv-udsendelse. En gimmick, der er blevet så kendt, at EU-sokkerne stadig nævnes i portrætter af Ellemann-Jensen. Her var der overensstemmelse mellem hans personlighed og valg af politisk stemme.

Min vej til overensstemmelse mellem personlighed og politisk stemme er gået en anden vej. Og heldigvis for, at stemmen og ordene kan anvendes mangfoldigt – for det gør også den politiske samtale langt rigere for os alle. Men uanset strategi står og falder den politiske stemme med et budskab.

Noget man vil forandre. Gøre bedre. Løse. Diskutere. Hvis det ikke er kernen, kan nok så mange smukt udtænkte ord ikke ændre oplevelsen af, at det kun var form – og ikke indhold.

CHRISTINE ANTORINI F. 1965, CAND. COMM. I OFFENTLIG FORVALTNINGSBRUG 1994, MF FOR SOCIALDEMOKRATIET SIDEN 2005, UNDERVISNINGSMINISTER 2011. HAR BL.A. SKREVET "BORGERLIGE ORD EFTER REVOLUTIONEN" (GYLDENDAL 1999),"DET NY SYSTEMSKIFTE" (GYLDENDAL 2001) OG "FREMTIDENS PARTIER" (GYLDENDAL 2008).

CHRISTIAN KOCK

LAD DIN STEMME HØRE – OG HØR DE ANDRES

MEDBORGERSKABSUNDERVISNINGEN SOM VI (ALLIGEVEL) IKKE FIK

I sommeren 2011 – mens et folketingsvalg nærmede sig – kom der en række meldinger fra Det Radikale Venstre om at den danske folkeskole burde give undervisning i *medborgerskab*. Dette emne skulle ind, foreslog man, som et selvstændigt fag i grundskolen fra femte klasse; i de mindre klasser skulle det dog integreres i danskundervisningen. Margrethe Vestager, De Radikales partileder, udtalte: "Meget af debatten om det multikulturelle samfund bliver hurtigt en diskussion om konfrontation mellem folk med forskellige religioner i stedet for en diskussion om, hvordan vi skal fungere i et samfund, hvor alle har en grundlæggende respekt og viden." Hun mente at et øget fokus på medborgerskab var blevet særlig aktuelt efter terrormassakren i Norge kort forinden: "Det handler ikke om at sætte yderligere grænser mellem

folk, men om hvordan vi med meget forskellige tilgange kan blive aktive mennesker der kan diskutere alt muligt, men ikke diskutere at vi alle har lige ret for loven," sagde hun.

Allerede før 22. juli-massakren i Norge havde Vestager dog i sin grundlovstale 5. juni ved Bovbjerg Fyr været inde på tilsvarende tanker:

> når folkeskolen skal opdrage/uddanne til demokrati, så handler det ikke om at hælde sofistikerede ideer om repræsentativt demokrati i hovedet på en flok ucivilisere-de unger – men om at give plads til at eleverne kan udfol-de de demokratiske værdier, som de allerede har, gøre det til en indgroet vane at være tolerant over for andre.

Og Vestager og Marianne Jelved skrev i august i en kronik i Berlingske:

> Et menneske kan handle både godt og ondt, og derfor er det samfundets og dermed fællesskabets opgave at have en fælles forståelse af nødvendighed af opdragelse, uddan-nelse og almen og demokratisk dannelse af de kommende generationer, som skal lære om medborgerskab, så alle skoleelever sanser og ved, hvad det vil sige at leve i et samfund med frihed og folkestyre.

Der var også andre der gik med tanker om at unge i sko-len skal lære mere om demokrati og medborgerskab. I 2010 havde Dansk Ungdoms Fællesråd fået nedsat en "valgrets-kommission" med deltagelse af 23 toppolitikere, interesse-organisationsfolk og demokratieksperter – deriblandt f.eks.

nuværende topministre som Mette Frederiksen – og Margrethe Vestager. Kommissionen kom i sin betænkning den 1. december 2011 med hele 28 forslag til tiltag der skulle styrke unges deltagelse i demokratiet.

Et af kommissionens foreslåede tiltag var at gøre forsøg med samfundsfagsundervisning allerede i 6. klasse. Og for at "styrke det aktive demokratiske deltagelseselement i undervisningen" ville man "sikre en bedre balance imellem det historiefaglige element og det aktive deltagelseselement i samfundsfagsundervisningen for derigennem at stimulere en aktiv debat om – og stillingtagen til – større samfundsmæssige spørgsmål."

I dag, i 2014, er der så gået en skolereform i gang, iværksat af en regering med netop Vestager, Frederiksen og Jelved som nøglepersoner. Undervisningsministeriet har desuden fået omskrevet og forkortet retningslinjerne for grundskolens fag, "Fælles mål", og orienteret dem mere mod konkrete "læringsmål", forstået som "færdigheds- og vidensmål".

Man kunne så tro at undervisning i medborgerskab, og man kunne så have forestillet sig at samfundsfagsundervisningen var blevet justeret, sådan at det aktive deltagelseselement var blevet styrket i forhold til det historiefaglige – sådan som valgretskommissionen gerne havde set, og på linje med Vestagers og Jelveds egne ideer.

Desværre ser det ud til at de fleste af disse tanker er løbet ud i sandet. Hvorfor mon? Blandt andet kan man godt regne med at den måde hvorpå de radikale i 2011 lancerede ideen, hvor den i høj grad var flettet sammen med ideen om tolerance over for borgere fra andre kulturer, var med til at sikre dens forlis. Helt forudsigeligt og forståeligt blev

medborgerskabs-undervisningen skudt ned af bl.a. Dansk Folkeparti. Også de øvrige borgerlige var meget forbeholdne ved en undervisning og måske ligefrem et fag hvor eleverne tilsyneladende skulle påvirkes til bestemte holdninger om multikulturalisme, tolerance, m.v. Skulle eleverne her lære at det er forkert at mene som f.eks. Venstres Inger Støjberg førte frem i juli 2014 – at Danmark bør favorisere indvandrere fra "kristne" lande frem for "muslimske"?

De radikale misforstod desværre noget centralt i deres udspil dengang. Sagt kort, så skal en medborgerskabsundervisning ikke lære eleverne, hverken at multikulturalisme er rigtig, eller at den er forkert – men derimod at det er legitimt at mene begge dele. Den skal ydermere lære dem at de der vil lade deres stemme høre og fremføre enten denne ene eller den anden holdning, skal være i stand til at komme med argumenter for den – *ordentlige* argumenter. Hvad er ordentlige argumenter så? Det er en lang historie, men det er i hvert ikke det samme som 'ordentlige' holdninger. Og der er mere – der er mindst lige så vigtigt: Den der vil hæve sin stemme for en holdning, skal lytte til modargumenter og give svar på dem i en fri debat. *Ordentlige* svar. Hvad alle dem angår der ikke aktivt deltager i debatten (og det er jo de fleste af os), skal de (vi) lære at høre og forstå argumenterne fra begge sider og veje dem op over for hinanden i forhold til deres kvalitet og vægt. Og afgørelsen om hvad der er den rette holdning, ligger så i øvrigt hos hver enkelt.

Men emnet medborgerskabsundervisning var altså rigtig varmt – i 2011. Hvad grunden så end kan være, så ser det imidlertid ikke længere ud til at vi får sådan en undervisning i medborgerskab – i hvert fald kun i minimal grad.

Det kan vi se ved at gennemgå de nye "Fælles mål", der er meldt ud fra Undervisningsministeriet i forsommeren 2014, for de fag hvor begrebet medborgerskab burde høre hjemme – samfundsfag og dansk.

Når man læser de nye "Fælles mål" for grundskolens samfundsfagsundervisning, finder man *intet* der afspejler tankegangen om at debat og argumentation er centrale dele af demokratiet. Og slet intet om at debatter og argumenter kan have mere eller mindre kvalitet – sådan at de kan opfylde deres funktion i større eller mindre grad. Ord som *argument*, *argumentere*, *argumentation* forekommer ikke i de nye "Fælles mål". "Trinforløbet" for samfundsfag i 8.-9. klasse i "kompetenceområdet" politik omfatter disse seks "færdigheds- og vidensområder":

demokrati
det politiske system, retsstat og rettigheder
politiske partier og ideologier
medier og politik
EU og Danmark
international politik

Ser man nærmere efter, bliver alle disse emner helt overvejende forstået som *viden*sområder; elementer af "færdighed" – altså kunnen og ikke bare kundskab – er få og små. Den overordnede position som alt dette stiller eleverne i – hvis de virkelig lærer det alt sammen – er som analytiske betragtere, en art små politologer. "Demokrati fokuserer på demokratiformer og andre styreformer," hedder det – altså kundskab om hvordan demokrati fungerer og forstås forskelligt

afhængigt af tid og sted. Denne kundskab fokuserer ikke på hvordan demokrati er en samfundsform som vi lever med i og kan deltage i. Bemærk at det kaldes en *styre*form. Vi styres på én måde, andre på en anden, og de måder kan vi så analysere og sammenligne. Så lærte vi dét.

"Det politiske system, retsstat og rettigheder fokuserer på det formelle demokrati og de politiske beslutningsprocesser samt sammenhænge mellem demokrati, retsstat og grundlæggende rettigheder," hedder det videre. Her er der igen fokus på regler og rettigheder som man skal have kundskab om. Hvorfor står der intet om at det politiske system vi har, også er ét der underlægger os borgere visse forventninger om at vi skal *gøre* noget (og dermed har brug for at lære *hvordan* man gør det) – hvorfor handler det tilsyneladende kun om at der er visse regler, og at vi har visse rettigheder?

Man taler jo ellers på det politiske niveau meget om "sammenhængskraft" i samfundet, om hvad man "forpligter" sig til ved at være med i det danske samfund – men samfundsfag i grundskolen synes at være lagt op til at altovervejende fokusere på kundskab om formelle regler og rettigheder.

Om "Politiske partier og ideologier" står der: "Eleverne skal stifte bekendtskab med aktuelle politiske debatter." Men intetsteds står der at man selv skal lære at debattere eller at forholde sig som kritiske forbrugere til de aktuelle debatter som vi er vidner til.

Om "Medier og politik" står der: "Eleverne skal opnå en forståelse for, hvordan forskellige aktører kan bruge forskellige medier til at påvirke den politiske dagsorden og beslutninger, samt for hvordan de selv bliver påvirket af medier og mediebrug, og hvordan de kan bruge medier til at få information

og selv påvirke politiske processer og beslutninger." Og under den tværgående overskrift "IT og medier" finder man noget der synes at pege i den oversete retning: "IT og mediekompetencer relateres til fire elevpositioner; eleven som kritisk undersøger, eleven som analyserende modtager, eleven som målrettet og kreativ producent og eleven som ansvarlig deltager." Det hedder videre: "I samfundsfag betyder det fx at eleven er en kritisk undersøger af faglige kilder, eleven er analyserende modtager af fx politiske budskaber, eleven anvender digitale medier til at kommunikere egne budskaber, og eleven bruge digitale medier til at deltage i en demokratisk debat."

Men for det første er det mærkeligt at det er medierne – IT og hvad der ellers er af medier – der er i centrum, og altså ikke hvad det er for noget indhold der er brug for i medierne. Man skal lære om medier og om deres rolle i demokratiet, men medier er jo kun – som betegnelsen siger – transport*midler* for indhold. Og det indhold man skal putte i medierne for at påvirke processer og beslutninger, skal man åbenbart ikke lære om.

For det andet er rollerne som "kritisk undersøger" og "analyserende modtager" i bedste fald flertydige med hensyn til hvor de peger hen. Hvis de fremherskende former for politologi og politisk journalistik skal være forbilleder, bliver der primært tale om en kritisk undersøgelse og analyse fra et rent iagttagersynspunkt af politikernes og partiernes *strategier*, ikke af deres argumenter; man ser for sig en 9.klasse af små kloner af Qvortrup, Jersild, Mogensen og Kristiansen.

For det tredje er det ærgerligt at skønt man – med et fokus på IT og medier – skal "deltage i en demokratisk debat", står der intet om at man skal lære hvordan man bliver god til dét,

og hvordan man laver sådan noget og bedømmer det. Vi har i den grad brug for forestillinger om at visse debatindlæg – og visse debatter – er bedre end andre. Men i samfundsfagsundervisningen risikerer eleverne snarere at gå hjem med forestillinger om at debat, dét hører under medier, og medier er noget vi analyserer, og hvis der endelig er en forestilling om at debat er godt, så består den snarest i at *al* debat er godt (uden at det står klart hvad den skal være godt *for*).

Det er som om man i Undervisningsministeriet har besluttet at folkeskolens fag – i hvert fald samfundsfag – drejer sig om viden, viden, viden. Når man gerne vil hævde at man vil styrke fagligheden, er det lettest at gøre hvis man sætter lighedstegn mellem læringsmål og vidensmål. Viden kan man kontrollere med multiple-choice test. Trods erklæringerne om vigtigheden af kompetencer og færdighedsmål, er samfundsfag i grundskolens 8.-9. klasse en opremsning af krævet *viden* om de fire områder politik, økonomi, sociale og kulturelle forhold, og samfundsfaglige metoder. Hvad der står om færdigheder, refererer alene til færdigheder af rent akademisk-metodisk art.

Måske afspejler dette at de der definerer hvad samfundsfag er, ser det som en slags mini-statskundskab. Og den akademiske statskundskab er altovervejende defineret som en metodisk, videnskabelig og frem for alt rent *deskriptiv* disciplin. Den omfatter også emnet demokrati, men den politologiske tilgang til demokrati er at det er en styreform der *foregår* på den og den måde – ikke at det er en samfunds- og styreform der *bør* foregå på den og den måde.

Ydermere har den dominerende opfattelse i politologien, importeret især fra USA, længe været at politik vil sige

at forskellige samfundsgrupper konkurrerer om at få deres respektive præferencer tilgodeset mest muligt. Hvad politikere angår, konkurrerer de om at få deres magtposition cementeret mest muligt. For begge parter gælder at disse drivende kræfter i det politiske spil ikke lader sig påvirke nævneværdigt af argumenter. For vælgere og politikere er der simpelthen tale om at de ønsker at få deres interesser tilgodeset, og disse interesser lader sig kun overfladisk afficere af debat og argumentation.

En grund til at demokrati som en medborgerlig aktivitet og færdighed stort set ikke er med på læseplanen, kan dog også være den simple at planen bare er for tæt pakket med alt det man ønsker at eleverne skal vide. Før de fælles mål blev forkortet, var det endnu værre – i versionen fra 2009 var alt det eleverne skulle vide om samfundet efter 9. klasse, et så omfattende katalog at man ville være imponeret over at finde al den kundskab hos en cand. scient. pol.

Når alt dette er sagt, skal det til gengæld siges at nogle af de demokratiske færdigheder som medborgerskab indebærer, optræder hist og her i faget dansk. I det 4. "trinforløb" (7.- 9. klasse) skal eleverne under "fremstilling" lære at "udarbejde opinionstekster, fx læserbreve og diskussionsoplæg, og her arbejde med argumenterende fremstillingsformer." Under "kommunikation" lærer de at: "Dialog fokuserer på at kunne argumentere og informere i samtaler, at kunne analysere en samtale og at kunne samtale på en demokratisk måde." Og under "dialog" står der: "Eleverne skal arbejde med at argumentere og informere. Samtidig skal de kunne analysere deres egen og andres kommunikation med henblik på at udvikle kompetence til deltagelse i demokratisk dialog."

Det er alt sammen godt. Man kan så sige at det for det første lægger endnu en ekstra ansvarsbyrde på dansklærerne – hvis fag i forvejen er proppet til bristepunktet med litteratur, sprog, kommunikation, medier … Fagets indhold er vokset og vokset gennem de sidste årtier, efterhånden som flere og flere stofområder er kommet til, alt imens man ikke har ment at nogen af de traditionelle kan smides ud.

Og for det andet: Hvorfor skal demokratisk medborgerskab, forstået som deltagelse i demokratisk dialog – om det så er som "taler" eller som "lytter" – anses for et rent sprogligt, danskfagligt emneområde?

Vi har faktisk her i landet en tradition for at mene at argumenterende samtale er kernen i demokratiet, og ikke bare et sprogligt delemne. Demokrati er ikke kun stemmeret og at flertallet kan bestemme. Ved siden af at afgive sin stemme med lange mellemrum vil en borgers deltagelse i demokratiet nemlig frem for alt bestå i at borgeren forholder sig til *debat*. Det kan ske ved at man deltager direkte i den og selv opløfter sin stemme. Men for langt de fleste borgere vil det, selv i denne tid med sociale medier der står åbne for alle, bestå i at *høre* og *læse* debat. Enten i form af egentlige diskussioner mellem debattører eller i form af enkeltstående indlæg i en længere udveksling.

Kort sagt, debat er en central del af demokratiet.

Teologen og højskolemanden Hal Koch skrev i august 1945 en kronik i en debat om demokrati der var opstået efter besættelsens afslutning. Det var en diskussion som bl.a. resulterede i hans ofte optrykte bog *Hvad er demokrati?* I kronikken argumenterede han, ligesom i bogen, netop for at debat er kernen i demokratiet. Han skrev:

> Naar to, tre eller flere – muligvis et helt Folk – skal træffe en Afgørelse om Fremtiden eller fastlægge Love for deres indbyrdes Samkvem, kan man være nogenlunde sikker paa, at der vil opstaa Uenighed. Mennesker er forskellige, lever under forskellige Kaar, har forskellige Interesser; derfor vil de ogsaa dømme forskelligt og have forskellige Ønsker. Der opstaar saaledes Konflikter, store og smaa imellem hinanden. Afgørelsen skal imidlertid træffes, og Loven skal fastlægges; derfor maa man finde en Løsning paa Konflikten: I det store og hele findes der kun to Veje til at finde denne Løsning: 1) man kan slaas sig til Rette, hvilket vil sige, at det bliver den stærkestes Vilje, som raader; saaledes gaar det til i Junglen; ofte er det imidlertid vanskeligt at se nogen væsentlig Forskel paa Menneskers og Jungledyrs Optræden. 2) man kan tale sig til Rette, hvilket vil sige, at man gennem en "Sam"tale mellem de stridende Parter søger at faa Sagen alsidig belyst, og at de samtalende Parter virkelig bestræber sig for – det maa ikke glemmes – gennem Samtalen at naa til en rigtigere og rimeligere Forstaaelse af Konfliktens Problem. Dette er Demokrati. Det er Samtalen (Dialogen) og den gensidige Forstaaelsen og Respekt, som er Demokratiets Væsen. Hvis dette glipper, vil man uvægerlig falde tilbage til Magtkampen.[1]

Hal Koch gør gældende at hvis man alene vil definere demokrati ud fra at der foregår afstemninger hvor flertallet får sin vilje, kan man meget let glide over i rent flertalsdiktatur. Han

1 Citeret efter http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/hal-koch-ordet-eller-svaerdet-1945/.

gav erfaringer fra et selvoplevet menighedsråd som eksempel – man kan se det for sig. Kun hvis der er samtale hvor de uenige parter lytter til hinandens argumenter og forholder sig til dem, kan den glidning undgås. "Det udemokratiske er den ufrugtbare Debat, hvor ingen har Øre og Sind aabent for Modpartens Argumenter. Hvis Afgørelsen er truffet paa Forhaand og Modpartens Synspunkter aldrig bliver En et Problem, er Forhandlingen virkelig blevet til tom "Ordskvalder" og "parlamentarisk Kævl"," skriver Hal Koch videre.

Altså, det centrale i demokrati er den debatterende samtale, hvor de uenige fremfører egne argumenter, lytter til de andres argumenter og besvarer dem.

Det betyder ikke at man skal regne med at blive enige. Hal Kochs demokratitanker handler ikke om et "konsensus"-demokrati, hvor man fromt regner med at nå til fælles holdninger om alt – sådan som en del tænkere i det sidste par årtier har forestillet sig at demokratiet kunne være, især under inspiration af den tidlige Habermas. Hal Kochs demokratibegreb handler heller ikke om at man altid kan eller skal indgå kompromis. Afstemningen, hvor et flertal får sin vilje, kommer i reglen til sidst – og sådan må det være. Bemærk altså at samtalens funktion ifølge Koch ikke er hverken konsensus eller kompromis, men derimod "at man gennem en "Sam"tale mellem de stridende Parter søger at faa Sagen alsidig belyst, og at de samtalende Parter virkelig bestræber sig for – det maa ikke glemmes – gennem Samtalen at naa til en rigtigere og rimeligere Forstaaelse af Konfliktens Problem."

Han forklarer også kort og klart *hvorfor* man ikke skal regne med kompromis eller konsensus: "Mennesker er forskellige,

lever under forskellige Kaar, har forskellige Interesser; derfor vil de ogsaa dømme forskelligt og have forskellige Ønsker."

Så enkelt er det. Det centrale er selve samtalen med debat og argumenter, der sikrer den bedst mulige forståelse af problemerne.

Derfor er det at unge der skal lære om demokrati, har brug for at lære om debat og argumentation. Måske får de lyst og lejlighed til selv at indgå i en debat med argumenter og svar på modargumenter. Men i hvert fald får de brug for at lytte til debat de hører – både i den offentlige sfære (gennem medierne) og i deres daglige liv, i vore dage måske på de sociale medier meget af tiden. I alle tilfælde får de brug for at kunne bedømme om den debat hører, giver noget de kan bruge. Indeholder den overhovedet argumenter – eller bliver man spist af med marketing-agtige virkemidler der skal skaffe tilslutning uden at der er argumenter? Bærer den præg af at der bliver lyttet til den anden part? Bliver modparters argumenter besvaret og imødegået hvis det er muligt, og ellers taget med i betragtning? Sker dét, kan den borger der bare lytter til debatten, tage den til sig og bruge den til noget – nemlig til selv at danne sig en mening. Sker det ikke, er der grund til at være kritisk og på vagt over for den politiker eller debattør der på den måde vil snyde på vægten.

Samtale. Debat. Argumenter.

Faktisk lagde valgretskommissionens betænkning fra 2011 – med bl.a. Margrethe Vestager og Mette Frederiksen som medforfattere – også et klart eftertryk på disse ting. Dens anledning var jo ikke mindst bekymring om unge menneskers svigtende interesse for det formelle demokrati. Om unges demokratiske engagement skrev kommissionen bl.a.:

> Medier, partier og politikere har også en opgave i at få unge inkluderet i den politiske debat og i at fremstille den politiske proces mindre kompliceret. Medierne bør sætte større fokus på den politiske substans og i mindre grad fokusere på den politiske kamp med vindere og tabere. … Demokratiet eksisterer kun så længe, at der findes medborgere, som vil diskutere og debattere den fremtidige udvikling af samfundet. … Demokrati er den fortsatte dialog og samtale, som udspiller sig i mødet mellem borgerne i civilsamfundet. Det er igennem afprøvningen af synspunkter og argumenter, at det politiske udvikles.

Og med hensyn til forholdet mellem demokrati-viden og demokrati-færdighed skrev man:

> den demokratiske formning har to ben: Det ene er kundskab, og det andet er evnen til at danne egne meninger og argumentere for dem, hvor man i diskussionen med andre får testet sine argumenter og bliver formet i en demokratisk kultur.

Valgretskommissionen var ikke alene og ikke de første som havde tanker om en mere systematisk undervisning i demokratisk kultur og medborgerskab. I Storbritannien nedsatte Blair-regeringen i 1997 en kommission under ledelse af samfundsforskeren Bernard Crick, der i 1998 fremlagde med en rapport med titlen *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools*. Den blev grundlag for den undervisning i "Citizenship" som siden 2002 har været en obligatorisk del af det engelske "national curriculum". En af rapportens programmatiske udsagn lyder:

> We aim at no less than a change in the political culture of this country both nationally and locally: for people to think of themselves as active citizens, willing, able and equipped to have an influence in public life and with the critical capacities to weigh evidence before speaking and acting.

I sine anbefalinger betoner rapporten i lige grad færdigheder ("skills and aptitudes") og viden ("knowledge and understanding"). Blandt de færdigheder som medborgerskabsundervisningen skal formidle, er disse:

> ability to make a reasoned argument both verbally and in writing
> ability to co-operate and work effectively with others
> ability to consider and appreciate the experience and perspective of others
> ability to tolerate other view points
> ability to develop a problem-solving approach
> ability to use modern media and technology critically to gather information
> a critical approach to evidence put before one and ability to look for fresh evidence
> ability to recognize forms of manipulation and persuasion
> ability to identify, respond to and influence social, moral and political challenges and situations

Den interesse der i de sidste mange år har samlet sig om faget retorik, udspringer antagelig i høj grad af en interesse hos unge mennesker for en bedre demokratisk kultur og ønsket

om en uddannelse der netop rummer nogle af disse ting. Retorik har siden sin opståen i 400-tallet f.K. været en medborgerskabsuddannelse, ikke blot en anden slags filosofi eller tekstvidenskab.

Det er også budskabet i en tankevækkende, programmatisk artikel af en ledende skikkelse i det amerikanske retorikmiljø, professor Gerard Hauser. I USA er retorik et stort universitetsemne, med hundredevis af stillinger, faste kurser, konferencer og en strøm af publikationer i bøger og tidsskrifter. Hauser skrev i artiklen "Teaching rhetoric: Or why rhetoric isn't just another kind of philosophy or literary criticism": "The ancient Athenian roots of rhetoric instruction stressed *paideia*. The teacher's efforts were focused on "capacitating" the individual student to lead the life of an active and responsible citizen." Og han fastslog om retorikkens rolle i uddannelsen af medborgere ("civic education"):

> That role is not just in the public performance of political discourse but in the education of young minds that prepares them to perform their citizenship. Free societies require rhetorically competent citizens. Without rhetorical competence, citizens are disabled in the public arenas of citizen exchange—the marketplace, the representative assembly, the court, and public institutions—and democracy turns into a ruse disguising the reality of oligarchic power.[2]

Hvis ikke unge mennesker i stigende grad skal opleve det formelle demokrati som et rent trick der maskerer den

2 *Rhetoric Society Quarterly*, 34:3, 2009, 39-53

virkelige, oligarkiske magt, så er der brug for sådan en undervisning. En undervisning hvor unge mennesker ikke blot lærer at gøre deres egen stemme gældende på en måde der fortjener at blive hørt, men også at lytte til andres.

CHRISTIAN KOCK F. 1946, PROFESSOR I RETORIK VED KØBENHAVNS UNIVERSITET SIDEN 1997, OG HAR BL.A. FORSKET I POLITISK ARGUMENTATION, RETORIKHISTORIE, TROVÆRDIGHED, SKRIFTLIG FREMSTILLING, LITTERATURTEORI, LINGVISTIK OG SKRIVEPÆDAGOGIK. FORFATTER ELLER MEDFORFATTER TIL BL.A. *RETORIK DER FLYTTER STEMMER, TJEKKISK STRUKTURALISME, ENGELSK VERSLÆRE, PROFESSIONEL LITTERATURLÆSNING, SKRIVEHÅNDBOGEN, SKRIV KREATIVT, SKRIV I ALLE GENRER, FORSTÅ VERDEN: POLITISK JOURNALISTIK FOR FREMTIDEN, RETORISK POETIK OG DE SVARER IKKE: FORDUMMENDE USKIKKE I DEN POLITISKE DEBAT* SAMT ET STORT ANTAL VIDENSKABELIGE OG POPULÆRE ARTIKLER. TIDL. MEDLEM AF KULTURMINISTERIETS SPROGUDVALG, DER SKREV BETÆNKNINGEN SPROG TIL TIDEN I 2008. FORMAND FOR UNDERVISNINGSMINISTERIETS UDVALG VEDR. UNDERVISNINGSMIDDELPRISEN.